ASUTUSESISESEKS KASUTAMISEKS

Rektori otsus: …….

Teabevaldaja nimi:…….

Juurdepääsupiirangu alus: AvTS §35 lg 1 p 9

Lõpptähtaeg: …….

Märke vormistamise kuupäev: ……..

Sisekaitseakadeemia

Päästekolledž

Marko Merzin

PÄÄSTEAMET VAENULIKU MÕJUTUSTEGEVUSE SIHTMÄRGINA

Lõputöö

Juhendaja:

Kairi Pruul, MA

Kaasjuhendaja:

Andres Mumma

Tallinn 2018

SISEKAITSEAKADEEMIA LÕPUTÖÖ ANNOTATSIOON

Päästekolledž	Kaitsmise kuu ja aasta: juuni 2018
Töö pealkiri eesti keeles: Päästeamet vaenuliku mõjutustegevuse sihtmärgina	
Töö pealkiri võõrkeeles: Estonian Rescue Board as a target for hostile subversive leverage	
Lühikokkuvõte: Lõputöö on kirjutatud eesti keeles, ingliskeelse kokkuvõttega. Töös on kokku 63 lehte, millest 39 lehte moodustab põhiosa. Töö koostamisel on kasutatud 68 erinevat eesti-, inglise- ja venekeelset allikat. Töö sisaldab 9 tabelit, 1 joonist ja 7 lisa. Lõputöö otsis vastust uurimisprobleemile, kas Päästeamet võib sattuda vaenuliku mõjutustegevuse sihtmärgiks? Lõputöö eesmärgiks oli anda süsteemne ülevaade võimalikust vaenulikust mõjutustegevusest Päästeameti suhtes. Käesolev lõputöö on kvalitatiivne empiiriline uurimis ja koosneb kahest peatükist. Töö esimeses peatükkis keskendus autor mõjutustegevuse teoreetiliste lähtekohtade kirjeldamisele, andes ülevaate mõjutustegevuse olemusest ja selle seotusest sõjategevusega. Töö teises peatükis kirjeldati massimeedia rolli mõjutustegevuse teostamisel ning mõjutustegevuses eesmärkide saavutamiseks kasutatavaid meetodeid, võtteid ja vahendeid. Töö teoreetilise osa viimases alapeatükis kirjeldas autor vaenuliku mõjutustegevuse vastu kasutatavaid meetmeid. Lõputöö teine osa on kvalitatiivne uuring, mille raames leiti vastused töös püstitatud uurimisküsimusele. Andmekogumismeetodina kasutati töös dokumendianalüüsi ja ekspertintervjuud. Kokku analüüsiti töös kaheksat Päästeameti dokumenti ning viidi läbi kolm ekspertintervjuud. Lõputöö põhilise uurimistulemusena leiti, et Päästeamet võib sattuda vaenuliku mõjutustegevuse sihtmärgiks. Toetudes käeoleva töö teooriale, ekspertarvamustele ja dokumendianalüüsi tulemustele tegi lõputöö autor Päästeametile neli ettepanekut. Üks ettepanek on seotud päästeteenistujate väärtuste kaardistamise vajadusega ning kolm ettepanekut on suunatud olemasolevate ja tulevaste päästeteenistujate negatiivse välisinfo vastase immuniseerimise tagamiseks.	
Võtmesõnad: mõjutustegevus, 4. põlvkonna sõjapidamine, infosõda, meedia, kvalitatiivsed uurimismeetodid.	
Võõrkeelsed võtmesõnad: subversive leverage, 4th generation warfare, information warfare, mass media, qualitative research methods.	
Säilitamise koht: Sisekaitseakadeemia raamatukogu	
Töö autor: Marko Merzin	
Olen koostanud lõputöö iseseisvalt. Kõik lõputöö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, seisukohad, kirjalikest allikatest ja mujal allikates saadud info on nõuetekohaselt viidatud. Olen nõus oma lõputöö avaldamisega elektroonilises keskkonnas.	
Allkiri:	
Vastab lõputöö nõuetele	
Juhendaja: Kairi Pruul	Allkiri:
Kaasjuhendaja: Andres Mumma	Allkiri:
Kaitsmisele lubatud	
Päästekolledži direktor: Ain Karafin	Allkiri:

SISUKORD

SISSEJUHATUS 5
1. MÕJUTUSTEGEVUSE TEOREETILISED LÄHTEKOHAD 9
1.1. Vaenuliku informatsioonilise mõjutustegevuse olemus ja mõiste 9
1.2. Massimeedia mõjutustegevuse instrumendina 16
1.3. Peamised informatsioonilise mõjutustegevuse meetodid ja mõisted 20
1.4. Vastumeetmed vaenulikule informatsioonilisele mõjutustegevusele 27
2. EMPIIRILISE UURIMISE METOODIKA JA TULEMUSED 30
2.1. Uurimistöö metoodika ja valim 30
2.2. Dokumendianalüüsi tulemused 34
2.3. Intervjuude tulemused 39
2.4. Järeldused ja ettepanekud 45
KOKKUVÕTE 48
SUMMARY 50
VIIDATUD ALLIKATE LOETELU 51
TABELITE JA JOONISTE LOETELU 56
LISA 1. PILOOTINTERVJUU KÜSIMUSED 57
LISA 2. PÕHIINTERVJUU KÜSIMUSED 58
LISA 3. DOKUMENDIANALÜÜSIS KASUTAVATE DOKUMENTIDE EESMÄRK 59
LISA 4. TASANDITE KAITSEMEETMETE JAOTUS DOKUMENTIDE LÕIKES 60
LISA 5. FÜÜSILISE TASANDI MÄRKSÕNAD 61
LISA 6. INFOVARA TASANDI MÄRKSÕNAD 62
LISA 7. TUNNETUSLIKU TASANDI MÄRKSÕNAD 63

MÕISTED JA LÜHENDID

Massimeedia - ühiskonnas peaaegu igaüheni jõudvad ja suure levialaga massiteabevahendeid, milleks on näiteks: ajalehed, ajakirjad, film, raadio, televisioon, internet. Internet kui uue meedia esindaja eristub teistest mitmekesisuse, suurema personaalsuse ja interaktiivsusega. (McQuail, 2000, lk 3)

Vaenulik informatsiooniline mõjutustegevus - mitmeotstarbeline mittesõjaliste vahendite metoodika, mida enamasti kasutatakse sihtgruppide tahte, emotsioonide ja hoiakute mõjutamiseks eesmärgiga mõjutada sihtmärkide psühholoogiat ja käitumist (Narits, 2015, lk 20-21).

Ühiskonna kerksus – „*Ühiskonna võime kiiresti taastuda negatiivsete ilmingute mõjudest, taastada oma tegevus, toonus ja edukus*“ (Riigikogu, 2017, lk 4).

IKT - Info- ja kommunikatsioonitehnoloogia

JPA - Eesti julgeolekupoliitika alused 2017

KAPO - Kaitsepolitseiamet

RKAK - Eesti Riigikaitse arengukava 2017-2026. Arengukava avalik osa

STAK - Siseturvalisuse arengukava 2015-2020

USA – Ameerika Ühendriigid

SISSEJUHATUS

Infotehnoloogia ja massikommunikatsiooni kiire areng on lühikese aja jooksul muutnud julgeolekuolukorda terves maailmas, ning määravaks jõuks julgeoleku tandril on saanud informatsioon (Massa, 2015, lk 4, 13). Rida autoreid (Narits, 2015, lk 29; Massa, 2015, lk 4; Грачев, 2003, стр 45) on nimetanud informatsiooni mõjuvõimsaks relvaks, mis toob endaga kaasa uusi julgeolekuriske ja ohte (Mägi ja Vitsut, 2008, lk 11). Massimeedia kui tänapäeva informatsiooni levitav vahend mõjutab vaieldamatult kõiki inimesi, kujundades meie maailmavaadet, väärtusi ja käitumist. Oskuslike infomanipulatsioonide abil on võimalik aga mõjutada mitte ainult üksikisikut, vaid teatud sihtrühmi, organisatsioone ja ohustada riigi julgeolekut. Informatsiooni kasutamisest relvana ei kirjutata tänapäeval mitte ainult erialakirjanduses ja uurimistöödes, vaid lisaks kajastatakse massimeedias.

Aina tihedamini on võimalik massimeedias kohata selliseid sõnu nagu: *propaganda, infosõda, infooperatsioonid, psühholoogilised operatsioonid*. Enamasti kasutab massimeedia nimetatud sõnu Venemaa Föderatsiooni välispoliitilise tegevuse kirjeldamisel. Mitmed autorid (Narits, 2015, lk 21; Sinisalu, 2012, lk 18) on eelmainitud sõnade olemust lahates jõudnud arvamusele, et terminoloogilise segaduse vältimiseks oleks otstarbekas kasutada ühte kompleksset mõistet – *mõjutustegevus,* kuna nimetatud sõnad tähistavad pigem meetmeid ja taktikaid mõjutustegevuse eesmärkide saavutamiseks. Toetudes eelnimetatud autorite arvamusele kasutab, lõputöö autor edaspidiselt infomanipulatsioonide kirjeldamisel **vaenuliku mõjutustegevuse mõistet**.
Vaenuliku informatsioonilise mõjutustegevuse temaatikaga on lahutamatult seotud Eesti julgeolekupoliitika alustes (edaspidi JPA) ühiskonna kerksuse ja sidususe tegevussuuna all kirjeldatud strateegiline kommunikatsioon ja psühholoogiline kaitse (Riigikogu, 2017, lk 19). Strateegiline kommunikatsioon on riigikaitse arengukava 2017-2026 avaliku osa (edaspidi RKAK) alusel üks kuuest peamisest riigikaitse tegevussuunast (Riigikantselei, 2017, lk 6). Selle ülesanne on tagada ühiskonna parem sidusus ja kerksus (Riigikogu, 2017, lk 19). Strateegilise kommunikatsiooni üks suundadest on psühholoogiline kaitse (Riigikogu Kantselei, 2017, lk 3). Psühholoogilise kaitse eesmärk on tegeleda kriiside ennetamisega, vaenulike inforünnakute neutraliseerimisega ning ühiskonna julgeolekuteadlikkuse tõstmisega (Riigikogu, 2017, lk 19).

JPA (Riigikogu, 2017) ja RKAK (Riigikantselei, 2017) käsitlevad vaenulikku informatsioonilist mõjutustegevust suure julgeolekuohuna. Siseturvalisuse arengukava

2015-2020 (edaspidi STAK) Eesti julgeoleku vastu suunatud tegevuste analüüsis käsitletakse ühe suurima julgeoleku ohuna siinsete elanike Venemaa infoväljas viibimist ning sellega kaasnevat informatsioonilise mõjutustegevuse suurenemist (Siseministeerium, 2015, lk 84-85). Venemaa Eesti vastu suunatud informatsioonilisest mõjutustegevusest kirjutatakse iga-aastaselt ka Kaitsepolitseiameti (edaspidi KAPO) aastaraamatutes. Venemaa informatsioonilist mõjutustegevust Eesti suunal hindab KAPO kui põhiseaduslikku korda ohustavat tegevust (Kaitsepolitseiamet, 2014, lk 3).

Tambergi (2016, lk 30) arvates tegeleb Venemaa Eesti-vastase mõjutustegevusega, mille eesmärk on manipuleerimine avaliku arvamusega, segaduse külvamine ühiskonnas ning Eesti rahvusvahelise kuvandi kahjustamine. Arvestades seda, et informatsioonilist mõjutustegevust käsitletakse tänapäeval riikliku julgeolekuohuna on JPA (Riigikogu, 2017, lk 6) üheks tegevussuunaks kujunenud julgeolekuohtude ennetamine ja tõkestamine. JPA 2017 seletuskirjas (Vabariigi Valitsus, 2017, lk 3) mainitakse, et uue julgeolekuohuna on lisaks esile kerkinud hübriidmeetod, milles kasutatakse eesmärgi saavutamiseks vastase vastu mittesõjaliste ja sõjaliste vahendite koostoimet. Informatsioonilist mõjutustegevust kasutatakse mitte ainult ründeeesmärkide saavutamiseks. Osad suurriigid (Venemaa Föderatsioon ja Ameerika Ühendriigid) ning NATO kasutavad informatsioonilist manipuleerimist nii enda kui oma liitlaste poliitiliste ja sõjaliste huvide kaitseks (Narits, 2015, lk 5-6). Siinkohal vajab märkimist asjaolu, et mitte alati ei kasutata mõjutustegevust vaid riikide vahelises suhtluses. Teatud juhtudel on tegemist mitteriikliku mõjutustegevusega, mis on seotud terrorismi (Sinisalu, 2012, lk 271; Luuk, 2017, lk 18), mitteriiklike rühmituste (Narits, 2015, lk 13) ja iseradikaliseerumisega (Raidla-Puhm, 2017, lk 33; Luuk, 2017, lk 18).

Uurimisteema on **aktuaalne**, sest tänapäeva ohtude mitmekesisus mõjutab mitte ainult elanikkonna turvatunnet, vaid keeruliseks on muutnud julgeolekuasutuste ülesanne turvalisuse tagamisel (Riigikogu, 2017, lk 12). Päästemeti kui sisejulgeoleku asutuse tegevuse eesmärk on: *„turvalise elukeskkonna kujundamine ja hoidmine, ohtude ennetamine ning operatiivne ja professionaalne abistamine“* (Päästeseadus, 2010). Ohutu elukeskkond on turvalisuse aluseks (Riigikogu, 2017, lk 12) ja Päästeamet täites eelnimetatud eesmärki toetab seda. Eesti elanikud peavad riigi institutsioonidest Päästeametit aastaid kõige usaldusväärsemaks. Vastavalt 2017. aasta detsembris Turu-uuringute AS poolt avaldatud uuringu tulemustele, usaldab Päästeamet koguni 95 protsenti vastanutest (Eesti Rahvusringhääling, 2017). Päästeameti strateegia aastani 2025 (2016a,

lk 10), osas kus kirjeldatakse asutuse tugevusi ja nõrkusi tuuakse välja, et oma senises tegevuses on asutus olnud edukas ja kavatseb jätkata heade töötulemustega, ning hoida kõrget usaldusväärsust. Siinkohal vajab märkimist, et 2017. aastal uue Hädaolukorra seaduse jõustumisel ei kuulu enam päästetöö toimimine elutähtsate teenuste loetellu, kuna nimetatud teenus ei ole oma olemuselt alusteenus, vaid kuulub üldhuviteenuste hulka (Vabariigi Valitsus, 2016, lk 9-10).

RKAK riigi ja ühiskonna toimepidevuse osas mainitakse, et lisaks elutähtsatele teenustele peavad olema kaitstud ka muud riigikaitse tähenduses olulised teenused, kuna teenuste vastu suunatud ründed nõrgestavad ühiskonna vastupanu. Asutused, kes osutavad elutähtsaid teenuseid ja teisi riigikaitse tähenduses olulisi teenuseid, peavad tagama teenuste toimepidevuse kindlust. (Riigikantselei, 2017, lk 6)

Toimepidevuse kindluse tagamisel peavad asutused arvestama inimfaktoriga. Ühegi asutuse toimimine pole võimalik ilma personalita, nii on ka STAK (Siseministeerium, 2015, lk 11) rõhutatud personali tähtsust turvalisuse tagamisel. Sisejulgeoleku asutuste personal on aga osa riigi elanikkonnast, ning võib samuti olla vastuvõtlik infomanipulatsioonidele, mille tagajärjel võib olla mõjutatud asutuse töö ja vastupanuvõime. Lisaks võib saada kahjustada asutuse usaldusväärsus ja maine. Ohtusid ennetav tegevus ja paindlik reageerimine ilmnenud julgeolekuohtudele on tänapäeva Eesti julgeolekupoliitika suunaks (Riigikogu, 2017, lk 2).

Tuginedes eelkirjeldatule püstitab lõputöö autor **uurimisprobleemi:** Kas Päästeamet võib sattuda vaenuliku mõjutustegevuse sihtmärgiks?

Uurimusprobleemile lahenduse leidmiseks on töös püstitatud järgmised uurimisküsimused:

1. Kas Päästeamet võib sattuda vaenuliku mõjutustegevuse sihtmärgiks?
2. Milliseid mõjutustegevuse meetodeid ja vahendeid võidakse kasutada Päästeameti vastu?
3. Milliseid ennetavaid meetmeid peab kasutama Päästeamet tema vastu suunatud vaenuliku mõjutustegevuse neutraliseerimiseks?
4. Kas Päästeameti dokumentides on arvestatud vaenuliku mõjutustegevuse esinemise võimalikkusega?

Lõputöö teemaga haakuvad varasemate magistri- ja lõputööde raames uuritud infosõja (Põldaru, 2009; Massa, 2015), psühholoogilise kaitse (Narits, 2015), libavabaühenduste

(Gontšarenko, 2017) teemad, ning doktoriväitekiri mille ühes osas uuriti mõjutustegevuse olemust ja mõistet (Sinisalu, 2012). Antud uurimisteema **uudsus** seisneb selles, et varasemalt ei ole uuritud vaenuliku mõjututegevuse võimalikkust Päästeameti suunal.
Lõputöö **eesmärk** on anda süsteemne ülevaade võimalikust vaenulikust mõjutustegevusest Päästeameti suhtes. Lõputöö eesmärgi saavutamiseks on autor püstitatud järgmised uurimisülesanded:

1. Kirjeldada mõjutustegevuse teoreetilisi lähtekohti.
2. Analüüsida Päästeameti dokumente.
3. Viia läbi intervjuud ekspertidega.
4. Ekspertintervjuude ja dokumendianalüüsi tulemuste põhjal teha ettepanekud Päästeameti -vastase mõjutustegevuse ennetamise osas.

Käesoleva töö puhul on tegemist kvalitatiivse empiirilise uuringuga. Andmekogumisemeetodina kasutatakse ekspertintervjuusid ja dokumendianalüüsi. Ekspertintervjuude ja dokumendianalüüsi abil otsitakse vastust uurimisküsimustele. Dokumendianalüüsi kasutab autor iseseisva andmekogumisemeetodina, mille abil võimalusel täpsustatakse ekspertintervjuude küsimusi. Uuringu täpsem selgitus esitatakse antud töö peatükis 2.1.

Lõputöö koosneb kahest peatükist. Esimeses peatükis kirjeldatakse mõjutustegevuse teoreetilisi lähtekohti. Töö teoreetilises osas antakse ülevaade mõjutustegevuse olemusest, massimeedia rollist mõjutustegevuse teostamisel, ning kirjeldatakse mõjutustegevuse meetodeid ja vastumeetmeid.

Lõputöö teises peatükkis kirjeldatakse empiirilise uurimise metoodikat, milles tutvustatakse uuringu ülesehitust. Järgmisena esitatakse dokumendianalüüsi ja ekspertintervjuude tulemusi, mille põhjal tehakse järeldusi ning antakse vastuseid uurimistöös püstitatud uurimisküsimustele. Tuginedes dokumendianalüüsi ja intervjuude tulemustele esitab autor ettepanekud Päästeameti vastase mõjutustegevuse ennetamise ja neutraliseerimise osas.

1. MÕJUTUSTEGEVUSE TEOREETILISED LÄHTEKOHAD

Mõjutustegevuse teoreetiliste lähtekohtade kirjeldamisel jaotas autor uurimisobjekti neljaks alateemaks.

1.1. Vaenuliku informatsioonilise mõjutustegevuse olemus ja mõiste

Käesolevas alapeatükis kirjeldab autor mõjutustegevuse olemust, mõistet ning selle seotust sõjategevusega.

Vaatamata rahvusvahelise õiguse normides sisalduvatele õiguslikele piirangutele ja keeldudele otsese relvastatud jõu kasutamise ja agressiooni osas üritavad riigid kasutada oma eesmärkide saavutamiseks muid vahendeid. Diplomaatia kõrval on sageli selleks vahendiks mõjutustegevus, mida kasutavad riiklikud ja mitteriiklikud organisatsioonid eesmärgiga ületada eelpoolnimetatud rahvusvahelisi norme ja keelde. (Sinisalu, 2012, lk 9)

Sinisalu (2012, lk 29, 49) kirjeldades doktoriväitekirjas mõjutustegevuse ajaloolist tausta toob välja, et ajalooliselt pole tegemist uue nähtusega, vaid pigem *„vana nähtuse uue vormiga“*, mille olemus ja metoodika on tihedalt seotud sõja mõistega. Sarnast seisukohta jagab ka Narits (2015, lk 10), kes märgib, et mittesõjaliste vahendite kasutamine sõjapidamises, poliitikas ja diplomaatias omab aastatuhandete pikkust ajalugu.

Toetudes eelnimetatud arvamustele kirjeldab lõputöö autor järgnevalt konventsionaalse sõjapidamise ajaloolist seost mõjutustegevusega.

„Sõjategevuse seadused ja tavad on sama vanad kui sõda ning sõda eksisteerib inimajaloo algusest“ (Калугин, 2006, стр 11). Ajaloolased on arvutanud välja, et kogu inimajaloo vältel on toimunud üle 10. tuhande sõja, kuid korduvalt sõlmitud „rahuaja“ kestvuse pikkuseks on olnud keskmiselt 9. aastat (Магда, 2015, стр 11).

Kõige olulisem sõjas osalevatest elementidest on inimtahe, kuna vaid inimtahe alustab ja peatab sõdu. Sõjapidamise edukuses pole määravaks ei vägede arvukus, sõjatehnika ega taktikad, vaid inimleidlikus. (Toomse, 2010) Leidlik sõjaline mõtlemine on viinud sõjapidamise uuele tasemele.

Senises konventsionaalses sõjapidamises määrasid relvad taktika ning relvastuse täiendused, uuendused tõid endaga kaasa taktika muutusi. Tänapäevases sõjapidamises

töötatakse välja taktikad ning alles siis leitakse sobilikud vahendid ja meetodid. (Mägi ja Vitsut, 2008, lk 19)

Niisiis koos tehnoloogia ja relvastuse arenguga on sõjapidamise taktika muutunud aina leidlikumaks, kuid ka sõjaohvrite arv kasvanud aina suuremaks (Магда, 2015, стр 11). Inimkonna ajaloo algusest on võimalik leida hulganisti näited, kuidas on püütud vähendada sõjajulmust, muutes sõda humaansemaks, ning selle kaudu vältida asjatuid inimkannatusi (Калугин, 2006, стр 12-19).

Selliselt tekkisid alguses sõjapidamise põhimõtted, mis muutusid aja jooksul sõjapidamise tavadeks. Sõjapidamise tavade sisu ja ulatust iseloomustab aga pikaaegne ebamäärasus, mille kõrvaldamist alustasid riigid alles 19. sajandil. Nii toimus 1860ndatel aastatel kaks rahvusvahelist konverentsi, mille tulemusel *„algas sõjaõiguse kui lepinguliselt reguleeritud õiguse areng“*. (Kalshoven & Zegveld, 2007, lk 6)

Sõjaõiguse kui ulatusliku valdkonna keskseks probleemiks osutus sõja ja relvastatud konflikti mõistete ühtse definitsiooni puudumine. Erinevate definitsioonide paljusus on loonud keerulise olukorra kus puudub ühtne ja kõiki rahuldav mõiste. (Sinisalu, 2012, lk 229-230)

Mitmete autorite (Sinisalu, 2012, lk 29; Narits, 2015, lk 16; Põldaru, 2009, lk 45; Creveld, 2006, lk 37; Paret 2009, lk 219) poolt on toodud välja Saksa (Preisi) sõjateoreetiku Carl von Clausewitz (1780-1831) teos „Von Kriege“ („Sõjast“). Teoses „Von Kriege“ lähtus Clausewitz sõja kui mõiste defineerimisel laiendatud kahevõistluse (kahe maadleja) vaatest. Selle kohaselt mõistis ta sõda kui vägivallaakti, millega sunnitakse vastast toimima teise poole tahte kohaselt. Siinjuures käsitleb Clausewitz vägivalda kui vahendit ning vastasele oma tahte pealesurumist kui eesmärki, mida nimetab tõeliseks sõjategevuse sihiks. Lisaks leiab ta, et sõda pole midagi iseseisvat, vaid on poliitilise suhtlemise üks osa. Sõda kannab endas poliitilist iseloomu ning on tõeliseks poliitiliseks instrumendiks, mille teostamine toimub teistsuguste vahenditega. (Clausewitz, 2004, lk 27-28, 49, 846)

Erinevalt Clausewitzi sõja käsitlusest on sõjaajaloolase- ja teoreetiku Martin van Creveldi seisukoht, et mitte alati pole sõjategevuses osalevate inimeste sihiks mingi poliitilise eesmärgi saavutamine, vaid sõda on nende jaoks pigem meelelahutuse ja joovastuse allikas. Vabadus, mille nimel tasub loobuda kõigest, ka perekonnast. (Creveld, 2006, lk 239-240)

Sinisalu, viidates Clausewitzi sõja-käsitlusele, lisab, et nüüdisajal saab teistsugusteks vahenditeks nimetada infotehnoloogia ja massikommunikatsiooni. Tänapäeval kasutatakse

nimetatud vahendite kaudu edastatavat teavet tihti ühiskonna või mõne sihtgrupi mõjutamiseks. Sinisalu arvates võib Clausewitzi osutatud seisukohti pidada tänapäeva mõjutustegevuse aluseks. (Sinisalu, 2012, lk 29-30)

Paret (2009, lk 241) lisab, et kuigi juba antiikajast on rõhutatud tunnete tähtsust sõjas, oli Clausewitz see, kes astus olulise sammu, lisades psühholoogilisi aspekte sõjauurimise keskmesse.

Sõjandusteoreetik Jevgeni Messner ennustas 1960. aastal, et tulevikusõjad saavad olema konventsionaalsest sõjast erinevad. Messneri pakutud „*mässusõja*“ kontseptsioon rajanes arusaamal, et „*mässusõda*“ on sõda kõigi vastu, kus vaenlaseks võib olla ka oma riigi kodanik. Sellise sõja põhialuseks pidi sama vastase psühholoogiline mõjutamine ning enda relvajõudude säästmine. (Месснер, 2005, стр 108)

Psühholoogilist olemust kirjeldab ka Leonhard, kelle väitel on sõda kui psühholoogiline fenomen, mille eesmärk on mõjutada vastase vaimu, tahtejõudu, ning saavutada infoülekaalu vastase üle. Oskuslik konventsionaalsete- ja psühholoogiliste mõjutusvahendite integreeritud ära kasutamine hävitab vastase sõjalist võimet. (Leonhard, 2007, lk 28).

Sõjaajaloolaste Martin van Creveldi (2006, lk 38) ja Peter Paret (2009, lk 15) arvates on Clausewitzi teos avaldanud suurt mõju tänapäeva sõjakunstile ning on aluseks moodsale strateegilisele mõtlemisele.

Creveld kirjeldas 18. sajandi ja 19. sajandi alguse sõnaraamatutes leiduvate strateegia definitsioone. Nende kohaselt oli strateegia põhieesmärk luua sõjas parimad tingimused enne füüsilist kokkupõrget ning peale seda ära kasutada juba saavutatut tulemust. Taktika seevastu tähendas aga tegelikku võitlemist korra ja kombe kohaselt parima tulemuse nimel. Creveld, andes ülevaadet sõnast strateegia (kreeka sõnast *stratós*), mainib, et tänapäevases tähenduses oleks seda mõistet õigem tõlkida kui nõksu või kavalust. (Creveld, 2006, lk 103-104)

Sõjakavaluse poolest tuntud 6. sajandil eKr elanud Hiina väejuht ja filosoof Sun Zi lähtus strateegiaküsimusi käsitledes sellest, et sõjaline edu on võimalik vaid siis kui on tagatud hea planeerimine ja ettevalmistus sõjaks. Ehk kokkuvõtvalt, sõjas tegutsemiseks peab omama sõjaplaani, mille üksikasjalik planeerimine aitab lisaks kiirele võidule vastase üle tagada ka sõja säästlikkust. Sun Zi arvates on kõige säästlikum ja kasulikum vaenlase sundimine alistuma ilma sõjata, kasutades selleks diplomaatilisi vahendeid. Vastase

alistamine ilma võitluseta on võimalik teda üle kavaldades ja pettes ning see on sõja vältimatu tingimus. (Zi & Bin, 2001, lk 82, 134-136, 170)

Peale Sun Zi on teada veel mitmeid sõjakavalust kirjeldavaid teoseid. Siinkohal väärib mainimist antiikaja Rooma väejuhi Sextus Junius Frontinuse sõjakavaluse kogumik nimetusega *„Stratêgēmaton“*, milles kirjeldatud kavalusi sai rakendada mitte ainult vaenlase eksitamiseks, vaid ka oma vägede julgustamiseks (Creveld, 2006, lk 103).

Sinisalu (2012, lk 68, 29), kirjeldades doktoriväitekirjas sõjakavalust ja pettust, leiab, et sõjakavalus kui mõiste haakub mõjutustegevusega, ning lisab et: *„Sun Zi arusaamad on üpris lähedased mõjutustegevuse eesmärkidele“.*

Eelkirjeldatud seisukohtade alusel on ilmne, et sõjategevuses on mõjutustegevuse meetodite kasutamine tavapärane nähtus. Sinisalu (2012, lk 18, 69) märgib, et sõjaajal on sõjakavalus, valeinfo jagamine ja psühholoogilised operatsioonid (inimese teadvusega manipuleerimine) lubatud. Lisaks sellele on lubatud sõja ajal erinevate mõjutustegevuse meetodite abil vaenlasriigi tsiviilelanikkonna ja sõjaväelaste õhutamine tegutsema oma riigivõimu vastu. Riikidevahelises suhtluses kasutatakse mõjutustegevuse meetodeid ja taktikaid mitte ainult sõjaliste, vaid ka poliitiliste, sotsiaalsete ja majanduslike eesmärkide saavutamiseks. (Sinisalu, 2012, lk 18, 69)

Varasemalt psühholoogilise kaitse teemal magistritöö kirjutanud Narits (2015, lk 20-21) kirjeldab mõjutustegevust kui mitmeotstarbelist mittesõjaliste vahendite metoodikat, mida enamasti kasutatakse sihtgruppide tahte, emotsioonide ja hoiakute mõjutamiseks, eesmärgiga mõjutada sihtmärkide psühholoogiat ja käitumist.

Samas Sinisalu (2012, lk 44-45), kirjeldades mõjutustegevuse olemust toob välja palju põhjalikuma seletuse: „*Mõjutustegevus on mitmetähenduslik metoodika, mida kasutavad riigid ja mitteriiklikud institutsioonid rahvusvahelistes suhetes, rakendades teatud protsesse ja meetodeid, taktikaid ning strateegiaid, et suruda valdavalt mittesõjaliste vahenditega potentsiaalse vastasele peale oma tahe või murda vastase vastupanutahe, saavutamaks poliitilisi, sõjalisi, majanduslikke või sotsiaalseid eesmärke“.* Mõjutustegevuse toimumise ja valdkonna mitmetasandilisuse mõistmisel ja selgitamisel lähtub Sinisalu (2012, lk 18) enamuses Ukraina meediateoreetiku- ja praktiku Georgi Potšeptsovi seisukohtadest. Georgi Potšeptsov on aastaid analüüsinud poliittehnoloogiat, kommunikatsiooni olemust ja mõju inimkäitumisele, seda nii teoreetilisel kui praktilisel tasandil, ning käsitlenud mõjutustegevust selle laiemas tähenduses (Sinisalu, 2012, lk 18).

Sinisalu (2012, lk 17), võttes kokku eelkirjeldatud mõjutustegevuse seletuse, leiab, et mõjututegevus on peamiselt suunatud poliitiliste otsustusprotsesside kujundamisele mõjutatavas riigis.

Sinisalu märgib, et tänapäevases riikidevahelises suhtluses toimuv mõjutustegevus leiab aset sageli situatsioonides, kus antiikne sõja ja rahu eristamise printsiip enam toimi. Üldiselt rahvusvaheline õigus ja suurem osa rahvusvahelise õiguse teadlastest on seisukohal, et sõja ja rahu vahel ei eksisteeri kolmandat vahepealset seisundit. Vaatamata sellele eitavale seisukohale on rahvusvahelises õiguses nimetatud seisund tähistatud ladinakeelse mõistega *status mixtus*. (Sinisalu, 2012, lk 55, 63)

Sinisalu (2012, lk 60-62), kirjeldades sõja ja rahu vahepealse seisundi teooriat toob mitmeid ilmekaid näiteid olukordadest (Armeenia-Azerbaidžani konflikt; Venemaa-Gruusia, Lõuna Osseetija ja Abhaasia konflikt), kus lahendamata riikidevahelised pinged ja vaenuliku mõjutustegevuse rakendamine on viinud riigid *status mixtus* seisundisse. Siinkohal toob Sinisalu (2012, lk 62-63) ühe näitena ka Eesti ja Venemaa olukorda 2007. aasta aprillis-mais, mil pronkssõduri monumendi ümber toimuv tingis Eesti Moskva suursaatkonna piiramise ja blokeerimise situatsiooni. Eesti Moskva suursaatkonna juures tegutsenud mitteriiklikud grupeeringud takistasid Eesti esinduse tööd, mille tõttu suleti konsulaarosakond, ning toimus Eesti suursaadiku ründamine pressikonverentsil (Värk, 2008). Erinevatele allikatele toetudes arvab René Värk (2008), et meeleavaldusi korraldanud organisatsioone kontrollisid ja toetasid Venemaa ametivõimud, lisaks süüdistas Venemaa välisministeerium toimunus ainult Eestit. Nimetatud ajavahemikul toimusid lisaks eelkirjeldatud sündmustele Eesti riigi institutsioonide ja eraettevõtete vastased küberrünnakud (rünnakud arvutivõrkudele) ja Venemaalt kontrollitava massimeedia vaenulik informatsiooniline mõjutustegevus, mida kokkuvõtvalt kutsuti infosõjaks (Sinisalu, 2012, lk 62-63). Nimetatud ajavahemikul Venemaa massiteabevahendite edastatud sõnumite sügavamaid võtmetähendusi analüüsinud Potšeptsov (2009a, lk 182-185) leiab, et nende sõnumitega püüti näidata Eesti valitsuse illigitiimsust ning 2007. aasta aprilli-mai sündmuste tagajärjel toimus lõhenemine rahvuse alusel.

2007. aasta aprilli-mai sündmused on ilmekas näide, sellest kui ohtlikuks võib kujuneda vaenulik informatsiooniline mõjutustegevus. Infoliiasus, väärtushinnangute nihked ja muud ühiskonna muutustega seotud tegurid tekitavad pajudes tänapäeva inimestes teravat

sisemist psühholoogilist pinget, ebakindlust enda ja kodumaa tuleviku suhtes, üksindustunnet, ning osadel juhtudel ka agressiivset käitumist (Грачев, 2003, стр 48-49).

Välisriigi või -institutsiooni huvidest lähtuv informatsioonipõhine manipuleeriv tegevus võib olla tõsiseks ohuks ühiskonna sidususe, riigi põhiseaduslikule korrale, kahjustada riigi rahvusvahelist kuvandit (Narits, 2015, lk 21-23; Tamberg 2016, lk 60-67), ning külvata segadust ja ebastabiilsust (Tamberg, 2016, lk 60-67).

Venemaa infosõja teemal kirjutanud Massa (2015, lk 16) märgib, et konventsionaalse sõjapidamise kõrval on märgatavalt suurenenud informatsioonipõhiste operatsioonide osakaal ja tähtsus ning tänapäeval on lahinguväli nihkunud füüsilisest ruumist inforuumi. Tamberg (2016, lk 60), analüüsides Eesti kohta 2015. aastal Venemaa uurivas *online*-meedias avaldatud artikleid, tõdes, et kõik uuritud meediaportaalid kajastasid Eestit valdavalt negatiivselt. Eesti kuvandi konstrueerimisel rõhutab Venemaa meedia, et Eesti on ebastabiilne, tugevalt militariseeritud väikeriik, milles eiratakse vähemusrahvuste õigusi ning toetatakse natsismi (Tamberg, 2016, lk 60-67).

Informatsiooni kasutatakse tänapäeval ründerelvana, mille eesmärk on mõjutada vastase mentaalset tasandit, saavutamaks muutust füüsilisel tasandil (Narits, 2015, lk 12-15, 51). Siinkohal viitab Narits (2015, lk 51) nelja põlvkonna sõjapidamise teooriale, mis on leidnud käsitlust ka teiste autorite poolt (Potšeptsov, 2009b, lk 25; Mägi ja Vitsut, 2008, lk 17-18; Nissen, 2015, lk 163). Nelja põlvkonna sõjapidamise teooria sai alguse 1989. aastal Ameerika Ühendriiki (edaspidi USA) sõjandusteoreetiku William S. Lindi ja tema kaasautorite töödest, milles autorid pakkusid välja oma nägemuse nüüdisaegse sõjapidamise neljast generatsioonist/põlvkonnast (Mägi ja Vitsut, 2008, lk 17; Potšeptsov, 2009b, lk 25; Narits, 2015, lk 12-13; Nissen, 2015, lk 163). Nelja generatsiooni sõjapidamisviisi teoorias kirjeldatud põlvkonnad ei oma rangeid piire (Mägi ja Vitsut, 2008, lk 17), kuid iga järgmise põlvkonnaga lahinguväli aina laieneb (Potšeptsov, 2009b, lk 25).

Esimese generatsiooni alguseks loetakse 1648. aastat, mil sõlmiti Vestfaali rahu, mis mitte ainult ei lõpetanud 30. aastast sõda (Mägi ja Vitsut, 2008, lk 17), vaid oli aluseks riikide suveräänsusmudeli tekkimisele (Jakobson, *et al.,* 2011, lk 337; Sinisalu, 2012, lk 144). Esimese generatsiooni sõdu iseloomustab elavjõu rohkus (Potšeptsov, 2009b, lk 30), lineaarne lahingutaktika (Mägi ja Vitsut, 2008, lk 17) ja kindlaks määratud lahinguväli

(Narits, 2015, lk 12). Teise generatsiooni sõjapidamine säilitas lineaarse lahingutaktika, kuid iseloomulikuks sai massiivne tulejõud (Mägi ja Vitsut, 2008, lk 17).

Kui esimesele kahele generatsioonile oli iseloomulik muutuste tegemine füüsilises ruumis füüsiliste instrumentide abil, siis kolmanda generatsiooni sõda tugines oma tegevustes võrdselt nii füüsilisele kui mentaalsele tasandile (Potšeptsov, 2009b, lk 30). Kolmanda generatsiooni sõjapidamist iseloomustab mittelineaarne taktika (Mägi ja Vitsut, 2008, lk 17), vastase üllatamine ja mobiilne manööverkunst (Narits, 2015, lk 12).

Tänapäeva neljanda generatsiooni sõjapidamine toimub eranditult mentaalses ruumis, ning füüsiline ruum on vaid mentaalse ruumi teatud tegevuste toetamiseks (Potšeptsov, 2009b, lk 30). Sellise sõjapidamise iseloomulikeks joonteks on raskesti eristatavad piirid sõja ja rahu vahel (Narits, 2015, lk 12; Potšeptsov, 2009b, lk 26), sõdurite ja tsiviilelanike vahel, kindla rindejoone ja lahinguvälja puudumine (Mägi ja Vitsut, 2008, lk 18) ning sõda kulgeb mitte rindel, vaid riigi sees (Potšeptsov, 2009b, lk 106). Neljanda generatsiooni sõjapidamisse kaasatakse sageli mitteriiklikud rühmitused (Narits, 2015, lk 13) ning sõja monopool ei kuulu enam vaid riikidele (Mägi ja Vitsut, 2008, lk 18).

Kuivõrd rahvuslikud huvid, ajalugu ja maailmapilt on iga riigi aluseks siis nende vahetumine põhjustab ka riigi vahetumist (Potšeptsov, 2009b, lk 107). Lähtuvalt sellest on sõjategevuse peamine sihtmärk vastase ühiskonna kultuuri ja rahva tahte ründamine, ning olulisimaks relvaks on massimeedia kaudu teostatavad infomanipulatsioonid (Narits, 2015, lk 13).

Tänapäeva sõjategevuses on esikohale tõusnud infokomponent. Selle arendamine on loonud uued sõjalise võitluse vormid ja mõjutamise variandid. (Potšeptsov, 2009b, lk 144-145)

Relvastuse võidujooksu tulemusel hoogustunud alternatiivsete energiaallikate otsing mõjutas omakorda info- ja kommunikatsioonitehnoloogia arengut (Магда, 2015, стр 11) mis omakorda viis infoküllasuse ajastu tekkimiseni (Грачев, 2003, стр 19). Informatsiooni kättesaadavuse lihtsus ja infoliiasus mõjutab tänapäeva inimese igapäevaelu kuni tema elupäevade lõpuni. Sotsiaalsel suhtlemisel ja oma kogemuste põhjal saadud informatsiooni olulisus on lükkunud aja möödudes tagaplaanile, ning seda on asendanud erinevate massikommunikatsiooni vahendite vahendatav informatsioon. (Грачев, 2003, стр 19-20)

Esimeses alapeatükkis käsitleti mõjutustegevuse olemust ja seotust sõjategevusega. Mõjutustegevuse kirjeldamisel toodi välja, et see on tihedat seotud sõjategevusega ning

tegemist pole tänapäeval uue nähtusega. Sõjategevuse ja mõjutustegevuse seotuse kirjeldamisel toetus lõputöö autor Clausewitzi sõjapidamise käsitlusele, kes on mitmete autorite arvates (käesolev töö lk 10-11) avaldanud suurt mõju sõjakunstile ning kelle teos „Von Kriege“ on tänapäeva strateegilise mõtlemise ja mõjututegevuse aluseks. Kirjeldamist leidis samuti mõjutustegevusega seotud sõjakavaluse taust ning nelja generatsiooni sõjapidamise teooria. Neljanda generatsiooni sõjapidamise teooria tugineb suures osas Clausewitzi sõja mõistele. Tuginedes neljanda generatsiooni sõjapidamise käsitlusele sai ilmsiks, et tänapäeva sõjapidamine toimub suuremas osas mentaalses ruumis, ning psühholoogiline mõjutamine toimub enamuses massimeedia vahendusel. Informatsioonilise mõjutustegevuse kirjeldamisel selgus, et seda kasutatakse mitte ainult vaenlaste vastu, vaid ka enda riigi vägede ja avalikkuse mõjutamiseks.

Massimeedia kasutab otsustusprotsesside kujundamisel omalaadseid toimemehhanisme (Sinisalu, 2012, lk 45), mis leiavad käsitlust järgnevas lõputöö osas.

1.2. Massimeedia mõjutustegevuse instrumendina

Antud alapeatükis kirjeldab autor massimeedia olemust ning selle seotust mõjutustegevuse teostamisega.

Igasugune ühiskond on infoühiskond, mis tarbib teavet. Sõnad, teave ja informatsioon tähistavad tavakeeles küll sama asja, kuid teaduslikkus mõttes on nende tähendus erinev. Informatsioon on suhtluse kaudu vahendatud teave ning teave on pilt maailma asjadest. Infost kui vahendatud teabest saab rääkida vaid üksnes siis, kui on olemas kommunikaatori (algataja, saatja) ja retsipiendi (vastuvõtja, adressaat) suhe. (Palmaru, 2003, lk 28, 32)

Gratšov toob välja, et inimesi ümbritsevas informatsioonilises keskkonnas leidub kahte liiki teavet. Esimeseks on adekvaatne (tõene) teave meid ümbritsevast maailmast ning teiseks moonutatud teave. Tundmaõppimise protsessi keerukus, inimkonna puudulik teadmine ümbritsevast maailmast, subjektiivsus, eelarvamuslikkus ning tihti ka informatsiooniliste protsesside sihikindel ärakasutamine enda eesmärkide saavutamiseks soodustavad moonutatud teabe tekkimist. (Грачев, 2003, стр 33-45)

Kommunikatsiooniteooria keskne mõiste on meedium, mille all peetakse silmas teabelevivahendit, mille kaudu sõnum kulgeb kommunikaatorilt vastuvõtjale. Semiootikakoolkonna mõistes on sõnum märkidest koosnev struktuur, mis omab tähendust

vaid siis kui see on vastu võetud. Massisuhtluses on meedium sõnumite vahendaja, mis paljundab informatsiooni, ning aitab kaasa selle kiirele levikule. (Palmaru, 2003, lk 149-153, 164-165, 21)

Massimeedia all mõistetakse ühiskonnas peaaegu igaüheni jõudvaid ja suure levialaga massiteabevahendeid, milleks on näiteks: ajalehed, ajakirjad, film, raadio, televisioon, internet. Internet kui uue meedia esindaja eristub teistest mitmekesisuse, suurema personaalsuse ja interaktiivsusega. (McQuail, 2000, lk 3)

Massisuhtlus on avalik, kõigile avatud vahendatud ja ühepoolne kommunikatsioon, kus pole määratletud vastuvõtjaid, ning mida iseloomustab pidev infovoog auditooriumi suunal. Lisaks on massisuhtlusele iseloomulikud fiktsioonielemendid, mille osakaal on koos kommunikatsiooni arenguga aina suurenenud. Kusjuures virtuaalkeskkonnas on fiktsioonistruktuurid muutunud mõjusamaks, mis on omakorda suurendanud võimalust mõjutada inimeste käitumist kindlal eesmärgil. (Palmaru, 2003, lk 163-165)

Massimeedia poolt vahendatav lõputu informatsiooni voog, inimese meeleorganite vastuvõtuvõime piiratus ja maailma väljavõtteline tajumine on loonud „informatsioonilise pudelikaela“ efekti, ning tänapäevase kommunikatsiooni põhiprobleemiks on osutunud tähelepanu kontsentreerimise vajadus (Реснянская, *et al.*, 2007, стр 141; Почепцов, 2015, стр 198). Palmaru (2009, lk 131) arvates aitab inimese teadvuse andmetöötlemise kiiruse piiratus ning väljavõttelisel tajumisel tehtav valik mõttekalt organiseerida inimese taju ning annab teadvusse jõutavatele andmetele mõtte. Vastasel juhul oleks inimese maailmapilt seosetu (Palmaru, 2009, lk 131). Suurenenud infovoog ja inimese teadvuse andmetöötluse kiiruse piiratus on loonud tähelepanu kontsentreerimise vajaduse. Mitmed autorid (Rull, 2008, lk 69; Реснянская, *et al.*, 2007, стр 142), kirjeldades infoühiskonnas toimuvat võitlust tähelepanu eest, mainivad, et igapäevaselt infot tarbides on inimene sunnitud tegema valikuid, ning tänapäeval on tähelepanu muutunud kõige väärtuslikumaks ressursiks.

Meedia ülesanne on tematiseerida ühiskonna olulisi probleeme (Palmaru, 2003, lk 303) ehk kujundada päevakorra teemasid, tõrjudes eemale neid teemasid, mis auditooriumit ei huvita (Jakobson, *et al.*, 2011, lk 319-325). Meedia on selles mängus justkui väravavahi rollis (Miil, 2014, lk 16), lastes läbi vaid neid teemasid, millel on uudisväärtus (Jakobson, *et al.*, 2011, lk 319-325). McCombs ja Shaw tematiseerimisteooria kohaselt meediumite poolt

esiplaanile tõstatatud teemad, põhjustavad samade teemade esiletõusu auditooriumi seas ning selles avaldubki meedia mõju avalikusele (Palmaru, 2003, lk 302-304).

Niisiis selleks, et jõuda avalikkuse vaatevälja on oluline kõigepealt võita meedia tähelepanu ning ülejäänute informeerimise eest hoolitseb edasi meedia. Meedia tähelepanu köitmiseks on kasutusel erinevaid strateegiaid, alates pressiteadetest ja pressikonverentside korraldamisest kuni üritusteni, mida korraldatakse ainult avalikkuse tähelepanu köitmiseks. Viimaseid nimetatakse pseudosündmusteks. Meedia tähelepanu köitmine aitab kommunikaatoril tõsta teatud teemad meedias esiplaanile, mis omakorda mõjutab retsipiente, kujundades ja vormides nende hoiakuid ja käitumist. (Jakobson, *et al.*, 2011, lk 319-320)

Palmaru (2009, lk 163-164), kirjeldades Saksa sotsioloogi Niklas Luhmanni sotsiaalsete süsteemide teooriat, mainib, et viimase järgi pole meedia tegelikkuse peegeldaja, vaid loob oma pilti reaalsusest, mis aga ei vasta tegelikkusele. Tegelikkust saab jagada kaheks tasandiks. Esimene tasand on kontrollitav reaalsus ning teine on meediategelikkus. Tänapäeval on tegelik vaid see, mida meedia tegelikkusena kujutab. Meedia pakub vaid tegelikkuse konstruktsioone, mille tulemuseks on allteksti kandev meediasõnum, mis ütleb mis on tähtis. (Palmaru, 2009, 253-255)

Teavet on võimalik esitada mitmeplaaniliselt, nii võib teabes sisalduv alltekst kanda endas palju rohkem kui esitatud fraas või sõna. Hästi täidavad seda rolli narratiivid. (Jakobson, *et al.*, 2011, lk 319)

Meedia poolt loodavad tegelikkusepildid ja ootuste struktuurid on põhiliseks kognitiivseks süsteemiks, mille kaudu ühiskond konstrueerib oma kollektiivset kujutlust tegelikkusest (Palmaru, 2009, lk 163-164). Siinkohal peab arvestama ka sellega, et meediaväljaande toimetus võib olla korraga nii manipuleerija kui manipuleeritava rollis (Rull, 2008, lk 90).

Tänapäval on meediast kujunenud peamine ja vahest ka ainuke kättesaadav infoallikas, mille kaudu toimub auditooriumi arvamuste, käitumise, emotsioonide ja psüühika mõjutamine. Massimeedia mitte ainult ei edasta mitmekesist informatsiooni, vaid esineb poliitilise ja majandusliku võimu rakendamise vahendina. (McQuail, 2000, lk 435, 449)

Informatsioonilise keskkonna spetsiifiline ja organiseeritud moonutamine esineb kui informatsiooniline sõjariist (relv), mida aktiivselt kasutatakse poliitilises võitluses. Oskuslikult suunatud informatsioonilise keskkonna moontamine on suur ohuallikas, mis

võib tekitada olulist psühholoogiist kahju nii üksikindiviidile kui ka tervele ühiskonnale. (Грачев, 2003, стр 33-45)

Põldaru (2009, lk 9) arvates on infoajastu inimestel tekkinud sõltuvus vahendatud infomatsiooni järele, mille põhjuseks on ühiskondlik ootus, kus inimesed peaks olema kursis sellega, mis toimub neid ümbritsevas maailmas. Siinkohal vajab mainimist globaalsete uudisagentuuride poolt vahendatava informatsiooni mõjukus auditooriumile: *„Globaalse massimeedia mõjukust illustreerib tõik, kui ühelt Ameerika kindralilt küsiti, millal lõppeb sõda Iraagis, vastas ta, et siis, kui CNN seda ütleb“* (Mägi ja Vitsut, 2008, lk 59).

Mitmed autorid (Sinisalu, 2012, lk 24-25; Narits, 2015, lk 25; Potšeptsov, 2009b, lk 105; Mägi ja Vitsut, 2008, lk 59-61, Taylor, 2011, lk 335), ilmestamaks meedia võimu toovad välja CNN-i efekti. Nimetatud nähtuse nimi tuleneb ühe USA kaabeltelevisiooni ettevõte kaubamärgist (Sinisalu, 2012, lk 24). Tihtipeale CNN ja paljud teised globaalsed uudisteagentuurid edastavad sündmusi otse igaühe koju (Mägi ja Vitsut, 2008, lk 59; Taylor, 2011, lk 344). Taylori (2011, lk 344) arvates tõusis uudisteagentuur CNN esile Lahesõja ajal, kui esmakordselt edastas sõda televisiooni otseülekandena. CNNi efekt seisneb selles, kuidas kanali informatsiooniline päevakord on võimeline kujundama ühiskondlikku päevakorda ja mõjutama sõjalisi ning poliitilisi otsuseid (Potšeptsov, 2009b, lk 105; Taylor, 2011, lk 345). Potšeptsov (2009b, lk 105) ning Mägi ja Vitsut (2008, lk 61) toovad välja ühe klassikalise näite CNNi -efekti mõjust, kus 2003. aasta Somaalia sõja ajal CNNi vahendusel näidati Amerika auditooriumile fotosid tapetud USA sõduritest ja sellest, kuidas somaallased nende laipu mõnitasid. Selle tagajärjel viidi avaliku arvamuse survel USA väed Somaaliast välja (Mägi ja Vitsut, 2008, lk 61; Potšeptsov, 2009b, lk 105).

Siinkohal ei tohiks unustada uue meedia võimalusi. Traditsiooniline meedia on kaotamas juurdepääsu konfliktipiirkondadesse, ning olulisemaks infoallikaks on saanud sotsiaalmeedia. Sotsiaalmeedia pole lihtsalt sõnumite levitamise vahend, vaid on interaktiivne, dialoogi võimaldav meediplatvorm. Kasutajapoolne sisuloome ja selle muutmise võimaldamine võib luua uusi kontekste, mis omakorda võivad mõjutada erinevaid osalisi ja huvigruppe. Sotsiaalmeedia pakub uusi võimalusi nii riiklikele kui mitteriiklikele osalistele. Tänapäeva konfliktides võidakse sotsiaalmeediat kasutada nii iseseisva relvasüsteemina kui ka koostoimes konventsionaalsete jõuinstrumentidega. (Nissen, 2015, lk 133-135)

Potšeptsovi arvates ei oma suurem osa auditooriumist sellist vajalikku omadust nagu distantsitunnetus, mille tõttu ei suudeta massimeedia poolt vahendatavast loost distantseeruda. Nad ei tunne erinevust väljamõeldud ja reaalse tegelikkuse vahel ning elavad reaalselt üle väljamõeldud tegelikkust. (Почепцов, 2015, стр 58)

Massimeedia toimemehhanismide kirjeldamisel selgus, et ühiskonnal on tekkinud aina suurenev vajadus informatsiooni järgi. Traditsiooniline massimeedia on infoallikana kaotamas oma tähtsust ning seda on asendamas uus meedia. Sotsiaalmeediast on saanud võimas relv ning sõja ja konfliktide lahutamatu osa. Antud alapeatükis käsitlemata jäänud massimeedia kaudu rakendatavad mõjutustegevuse meetodid leiavad käsitlust järgmises alapeatükis.

1.3. Peamised informatsioonilise mõjutustegevuse meetodid ja mõisted

Kolmandas alapeatükkis kirjeldab autor peamisi informatsioonilise mõjutustegevuse meetodeid.

Mõjutustegevusega seostatakse mitmeid mõisted, mida tihti kasutatakse sünonüümidena, vaatamata nende erinevale ulatusele ja sisule (Sinisalu, 2012, lk 33). Narits (2015, lk 21) ja Sinisalu (2012, lk 34) toovad välja, et mõistete kasutamisel valitseb terminoloogiline segadus, mida süvendab asjaolu, et mõistete sisu võib erineda nii riigiti kui valdkondlikust eripärast tulenevalt. Mõjutustegevuse taktikate ja meetodite puhul üldjuhul ei kasutata otsest jõudu või sellega ähvardamist (Sinisalu, 2012, lk 126).

Mõjutustegevusega seostatakse (Sinisalu, 2012, lk 33-43; Narits, 2015, lk 17) põhiliselt järgmisi mõisteid:

- Infosõda
- Psühholoogilised operatsioonid
- Varjatud ehk Salaoperatsioonid
- Propaganda
- Pehme jõud

Infosõda (*information warfare*) kui mõiste sündis militaarsektoris. Mitmed autorid (Почепцов, 2015, стр 132; Mägi ja Vitsut, 2008, lk 34) toovad välja, et esmakordselt kasutas infosõja mõistet 1976. aastal USA kaitseministeeriumi ja Valge Maja nõunik teaduse alal, doktor Thomas P. Rona. Tema kirjeldatud põhimõtted on tänapäeva infosõja alustaladeks. Samas Rona poolt kirjeldatud infosõja põhimõtted jäid unustusse peaaegu kahekümneks aastaks ning infosõja kontseptsiooni arendamine jätkus alles 1990ndatel aastatel. Infosõja all mõisteti sellist konflikti vormi, mille käigus toimuvad otsesed rünnakud infosüsteemidele, eesmärgiga mõjutada vastase teadmisi, psühholoogiat ja vastuvõetavaid otsuseid. (Почепцов, 2015, стр 132)

Siinkohal vajab selgitamist asjaolu, et infosõja kontseptsiooni väljaarendamise alguses toetus USA Nõukogude Liidu elektroonilise sõja doktriinile, ning just selles suunas kontseptsiooni tollajal arendati. Tänapäeval on infosõja valdkond palju ulatuslikum ja mahukam ning ei piirdu vaid vastase infosüsteemide ja arvutivõrkude ründamisega. Peamine infosõja eesmärk on infoülemvõimu saavutamine, kaitstes enda informatsiooni, infopõhiseid protsesse, arvutisüsteeme ja arvutivõrke ning rünnates vastase informatsiooni, infopõhiseid protsesse, arvutisüsteeme ja arvutivõrke. (Mägi ja Vitsut, 2008, lk 32, 34)

Infosõja kirjeldamisel märgivad Mägi ja Vitsut (2008, lk 31-32), et igasuguste otsuste ja otsuste vastuvõtmise protsesside mõjutamine ongi infosõja tõeline eesmärk ning selle saavutamiseks tegutsetakse järgmistel tasanditel:

- Kognitiivne tasand (tunnetusprotsessid: taju, tähelepanu, emotsioonid, motiivid)
- Inimtunnetuse laiem tasand (väärtused, veendumused ja hoiakud).

Infosõja keskseks terminiks on **infooperatsioonid** (Potšeptsov, 2009b, lk 106). USA poolt välja töötatud infovõimu kasutamise käsitlus on aktiivselt kasutuses militaar- ja diplomaatilises valdkondkonnas (Mägi ja Vitsut, 2008, lk 35-36). USA kaitseministeeriumi infooperatsioonide doktriinis (US Departament of Defense, 2012, pp 9-10) on kirjeldatud infokeskkonna mõiste mille kohaselt koosneb see kolmest dimensioonist: füüsiline, informatsiooniline ja kognitiivne. „***Füüsilist dimensiooni*** *moodustavad juhtimissüsteemid, peamised otsustajad ja toetav infrastuktuur, mis võimaldab inimestel ja organisatsioonidel luua mõjusid.* ***Informatsiooniline dimensioon*** *täpsustab, kus ja kuidas informatsiooni kogutakse, töödeldakse, hoitakse, levitatakse ja kaitstakse.* ***Tunnetuslik dimensioon*** *ümbritseb nende meeli, kes edastavad, võtavad vastu informatsiooni ja reageerivad sellele*

või tegutsevad selle alusel". (US Departament of Defense, 2012 tsit Nissen, 2015, lk 40-41)

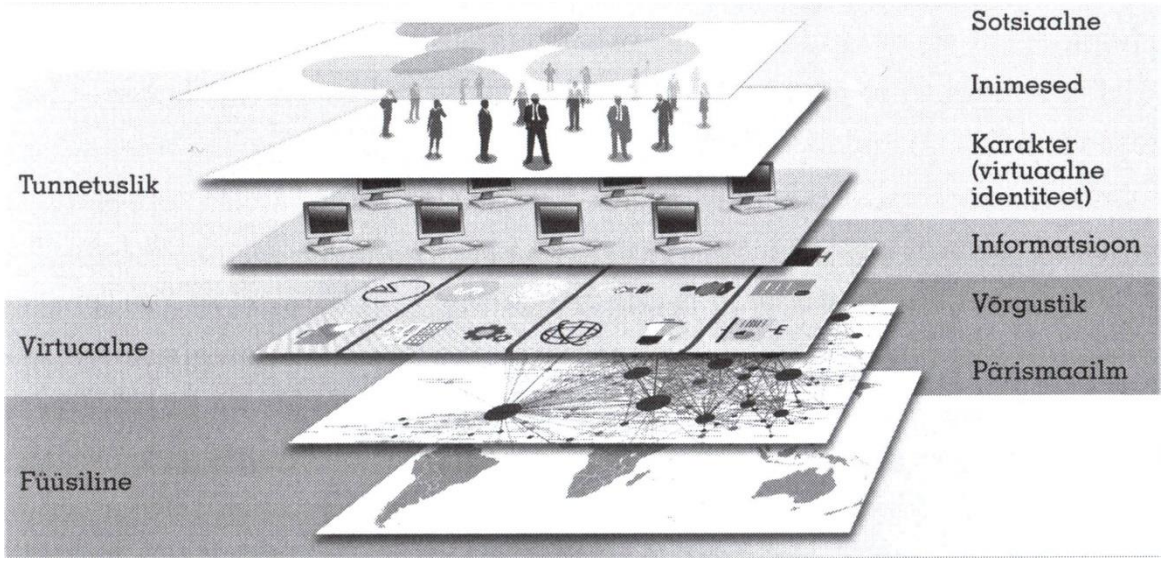

Joonis 1. Infoühiskond (NATO, 2013 ref Nissen, 2015, lk 41)

Nissen arvates on USA kaitseministeeriumi demensioonide kirjeldus liiga tehniline ja väga sõjaväeline. Samas võimaldab see paremini mõista informatsioonilist lahinguvälja. (Nissen, 2015, lk 41)

Massa (2015, lk 15) käsitluses on infooperatsioonid võimu koondamise ja teostamise vahend, kus vastase mõjutamine toimub informatsiooni kaudu. Elanikkonna vastu suunatud infooperatsioonide peamiseks eesmärgiks on tsiviilelanike kognitiivsete ja käitumuslike mudelite vahetamine (Potšeptsov, 2009b, lk 109, 123). Monica M. Ruiz (2017), kirjeldades Venemaa poolt teostatavaid infooperatsioone lisab, et tänapäeval täiendatakse infooperatsioone küberelementidega ning toob näitena välja Eestis, Gruusias ja Ukrainas toimunud sündmusi.

Psühholoogilised operatsioonid ja varjatud ehk salaoperatsioonid on infooperatsioonide üheks osaks. **Psühholoogilised operatsioonid** (*Psychological operations,* lühend PSYOP) on seotud militaarvaldkonnaga (Sinisalu, 2012, lk 39; Narits, 2015, lk 18). Tänapäeval on antud termin nimetatud ümber sõjaväe informatsioonitoetuse operatsioonideks (Military Informatsion Suport Operatsions, lühend MISO) (Porche III, et al., 2013, pp 15-16 ref Narits, 2015, lk 18). Sinisalu (2012, lk 39), andes ülevaadet psühholoogilistest operatsioonidest, mainib, et neid suunatakse välisriikide kindlate sihtgruppide emotsioonide ja otsustusprotsesside mõjutamseks. Psühholoogilise operatsiooni

läbiviimisel kasutatakse inforünnakut, pettust, elektroonilise sõja elemente ja füüsilist purustamist (Mägi & Vitsut, 2008, lk 35).

Varjatud ehk salaoperatsioonid (*covert action/operatsion*) on kasutusel julgeoleku ja eriteenistustes, ning on sisuliselt sama mis militaarvaldkonna psühholoogilised operatsioonid (Sinisalu, 2012, lk 36, 39). Sinisalu iseloomustades varjatud operatsioone toob välja, et valdavalt kirjeldatakse selle termini abil vaenulike poliitiliste režiimine vastu korraldatavat õõnestustegevust. Eriteenistuste varjatud operatsioonid omavad olulist tähendust interventsiooni puhul selle eesmärkide realiseerimiseks. Varjatud operatsioone võidakse kasutada ka olukorras, kus riigi siseasjadesse sekkuv teine riik proovib kasutada operatsioone avalikkuse veenmiseks oma tegevuse legaalsuses. (Sinisalu, 2012, lk 36, 123-124)

Propaganda on psühholoogilise sõja üks osadest (Sinisalu, 2012, lk 35). Lord Arthur Harry Ponsonby kirjeldas propagandat järgmiste sõnadega: *„Inimhinge rüvetamine, mis on veelgi hullem kui inimkeha hävitamine“*. Propagandat kirjeldatakse kui massimeedia vahendusel korraldatavat tahtliku katset panna inimesi mõtlema ja käituma propagandisti soovitud viisil. Taylori arvates on kavatsus see, mis eristab teisi veenmisprotsesse ja propagandat. Propaganda esmaseks eesmärgiks on omakasupüüdlikus, kus eesmärgi saavutamiseks luuakse emotsionaalne kontroll inimeste mõistuse üle, hägustades inimese maailmapilti. (Taylor, 2011, lk 17-24)

Herbert G. Blumeri (1998, стр 562-563) arvates on propaganda suunatud enamjaolt suuremale inimhulgale, ning eesmärgi saavutamise nimel kasutatakse ära inimeste emotsioone ja eelarvamusi, edastades väärinformatsiooni ja moonutades fakte. Mitmete autorite (Narits, 2015, lk 20; Miil, 2014, lk 16-21) arvates on massikommunikatsioon see, mis tagab propaganda edukust masside mõjutamisel. Võttes arvesse David Welchi propaganda kohta käivaid selgitusi, saab öelda, et propaganda eesmärk pole lihtsalt pelgalt suhtumise ja ideede muutmine, kasutades selleks pettust ja valet, vaid propagandas kasutakse mitmesuguseid tõdesid, mille abil tuuakse tähelepanu keskmesse olemasolevaid suundumisi ja uskumisi, tugevdades ja teravdades neid (Van Harpen, 2016, lk 17). Teise riigi siseasjadesse sekkuvat vaenulikku propagandat saab Sinisalu (2012, lk 126) arvates käsitleda mitteotsese agressioonina. Sõjapidamises on propaganda osa võitlusest, kus organiseeritud veenmismeetodi abil rünnatakse vastase käitumist lahinguväljal (Taylor, 2011, lk 26) ning kaitstakse ja mõjutatakse oma tsiviilelanike võitlusmoraali (Miil, 2014,

lk 16). Islamimaailmast pärit terroristide seas on üsna levinud propaganda kasutamine oma tegevuste legimiteerimiseks (Sinisalu, 2012, lk 45).

Marek Miil, selgitades oma doktoritöös propaganda olemust, toob välja, et on olemas mitmeid propaganda kohta käivaid käsitlusi. Ühe käsitluse alusel kasutatakse propagandat instutitsioonide poliitiliste eesmärkide saavutamiseks, võimu säilitamiseks ja ühiskondliku stabiilsuse tagamiseks. Teine käsitlus ei pea niivõrd tähtsaks poliitiliste liikumiste võimu haaramise ja säilitamise püüdeid, vaid vaatleb propagandat riigi funktsioneerimise seisukohalt. Propaganda on hädavajalik vahend riigi funktsioneerimisel, mis aitab riigil tulla toime nii sõjaolukorras kui igapäevastes poliitilistes ja diplomaatilistes vastasseisseisudes teiste riikidega. (Miil, 2014, lk 14-17)

Sinisalu (2012, lk 45, 227) toob välja, et kaasajal on propagandale lisandunud **pehme jõu** kontseptsioon, mida nimetab veel üheks mõjutustegevuse vahendiks. Pehme jõu teooria loojaks on Harvardi ülikooli professor Joseph S. Nye Jr. (Sinisalu, 2012, lk 42; Van Harpen, 2016, lk 36; Kaitsepolitseiamet, 2014, lk 6). Pehme jõud on mitmesuguste vahendite ja meetodite kogum, mille eesmärgiks on toetada riigi välispoliitilist edukust (Massa, 2015, lk 25), mõjutada välisriikide avalikku arvamust (Van Harpen, 2016, lk 43) ja poliitilisi otsustusprotsesse (Sinisalu, 2012, lk 227). Pehme jõu eesmärkide saavutamine põhineb mitte sunnil vaid veetlusel (Van Harpen, 2016, lk 37). Joseph S. Nye Jr. käsitluses lähtub pehme jõud riigist ja kodanikuühiskonnast (Van Harpen, 2016, lk 43) ning selle peamisteks allikateks on kultuur, poliitilised väärtused ja riigi välispoliitika moraalne autoriteet (Potšeptsov, 2009b, lk 160-161). Pehme jõud, omades tugevat kommunikatiivset komponenti, on võimeline erinevate kunstiteoste kaudu kujundama sihtauditooriumi eelistusi (Potšeptsov, 2009b, lk 161-162). Sinisalu (2012, lk 18, 42) võrdleb psühholoogilisi operatsioone vaenuliku propagandaga ja pehme jõud on psühholoogiliste operatsioonide üheks strateegiliseks tasandiks.

Mitmed autorid (Potšeptsov, 2009b, lk 161-163; Sinisalu, 2012, lk 42-43) on märkinud, et pehmet jõudu kasutavad oma välispoliitiliseks toetuseks mitte ainult riigid, vaid ka valitsusevälised organisatsioonid ja terroristid.

Eelpoolnimetatud mõisted annavad parema ülevaate mõjutustegevuses kasutatavatest meetmetest. Siinkohal märgib Sinisalu (2012, lk 34), et ühe eesmärgi saavutamiseks võidakse üheaegselt kasutada mitut erinevat tegevust. Nii võidakse näiteks küberluure

käigus hangitud siseteavet kasutada mõjutustegevuses, valides teabe avaldamiseks sobiva aja ning konteksti. (Kaitsepolitseiamet, 2016, lk 24).

Järgnevalt kirjeldab autor milliseid võtteid ja vahendeid kasutatakse mõjutustegevuses eesmärkide saavutamiseks.

Inimeste sõnad, teod käitumisviisid ja hinnangud sündmustele on seotud inimese **identiteediga**. Identiteet määrab inimese strateegilisi eesmärke. Potšeptsovi arvates toimub pidev tähenduste sõda, mida peetakse inimese identiteedi nimel. Toimub jagamine omadeks ja võõrasteks, kus kaitstakse oma tähendusi ning sõditakse võõraste tähenduste vastu. Võitlus käib mitte ainult info-ja virtuaalruumis, vaid ka füüsilises ruumis. Kusjuures viimane on tihti selle võitluse algpõhjuseks. Ilmestavaks näiteks identiteedi nimel peetavast võitlusest on 2007. aasta aprillirahutused. (Potšeptsov, 2009a, lk 179-181)

Jaak Aaviksoo arvates on identiteedi rünnakud esmajärjekorras suunatud identiteedi tuumikosa vastu. Tuumikosana käsitleb Aaviksoo meie päritolu, sünnipärast loomust. Selle hoidmine on inimeste, rahvaste ja riikide kõige kallim vara, kuna see on lugu pärinemisest ja sündimisest. (Aaviksoo, 2011)

Tamberg, viidates konstuktivistlikule teooriale, märgib, et riigi identiteedi kaudu määratleb riik oma käitumist, mille on kujundanud ajalugu, riigi institutsionaalne ülesehitus ja sotsiaalsed väärtused. Riigi poliitilise võimu aluseks on ühine ajalooline kogemus ning kollektiivne mälu, mille abil konstrueeritakse julgeolekuhuvidele sobilikud kuvandid teistest riikidest. (Tamberg, 2016, lk 13)

Kaljula (2014, lk 29), kirjeldades identiteeti, lisab, et Eestis esineb nii venekeelne kui ka eestikeelne mälukollektiivi identiteet, põhjuseks on nende erinev arusaam minevikust. Nii on igal mälukollektiivil oma kindel kogumik ajaloolisi sündmusi ja sümboleid, mis sisaldavad endas kindlaid tähendusi (Kaljula, 2014, lk 18). Kolmanda osapoolte huvidest lähtuvalt on võimalik mälukollektiivide identiteeti mõjutada, manipuleerides ajaloo tunnetuse ja sümbolitega. Tähendustega manipuleerimist viiakse ellu propaganda ja psühholoogiliste operatsioonide kaudu. (Kaljula, 2014, lk 62,67)

Kaitsepolitseiameti (2017, lk 11) hinnangul on alates 2016. aastast elavnenud Balti riikide suunal teostatav ajalooalane mõjutustegevus. Ajaloopropaganda on üks levinumaid võtteid tähendustega manipuleerimiseks. Nõukogude Liidus kasutati seda ideoloogilise kasvatusvahendina ja teisitimõtlemise lämmatamiseks. Tänapäeva Venemaa jätkab ajaloopropagandaga, valides ajaloost välja propagandistlikele eesmärkidele kõige

sobilikumad sündmused. Ajaloopropaganda eelistatud sihtrühmaks on noored, kuna neil puuduvad teadmised Nõukogude Liidu ajaloo tegelikkusest. Venemaa kasutab oma vaatenurga ja retoorika toetamiseks **libavabaühendusi**, toetades rahastades ja suunates neid. Teisiti öeldes on libavabaühendused Venemaa mõjutustegevuse tööriistaks välispoliitiliste eesmärkide saavutamisel. (Kaitsepolitseiamet, 2014, lk 8-11)

Siinkohal vajab selgitamist vabaühenduse ja libavabaühenduse erinevus. Vabaühendus on olemuselt eraisikute poolt vabatahtlikult asutatud, kasu mitte teeniv, inimeste heaolu saavutamisele orienteeritud valitsusväline organisatsioon (Gontšarenko, 2017, lk 9-10). Libavabaühendus on välisriigi poolt asutatud ja rahastatud ühendus, mis propageerib asutaja poliitilisi põhimõtteid ning varjab ja eitab oma seotust asutajaga (Sinisalu, 2012, lk 117). Gontšarenko (2017, lk 17) lisab, et libavabaühendus on üks effektiivsemaid mõjutustegevuse vahendeid, mida on edukalt oma mõjutustegevuses ära kasutanud nii USA, endine Nõukogude Liit kui Vene Föderatsioon. Gontšarenko (2017, lk 54, 57), analüüsides libavabaühenduste tegutsemise valdkondi, jõudis järeldusele, et põhiliselt tegelevad libavabaühendused riikide vastandamise, ühiskonna lõhestamise ning riikide rahvusvahelise maine diskrediteerimisega. Eesmärgi saavutamiseks kasutavad libavabaühendused erinevaid aktsioone ja meeleavaldusi (Gontšarenko, 2017, lk 54).

Eesti ühiskonna stabiilsust üritatati esmakordset libavabaühenduste ja sümbolite abil mõjutada 2007. aasta aprillirahutuste ajal. Siinkohal toob Gontšarenko välja libavabaühenduse „Öine Vahtkond“ osalemise 2007. aasta aprillirahutuses. (Gontšarenko, 2017, lk 27-28) Pronkssõdur on emotsionaalse väärtusega **sümbol** ning selle ohtu sattumine viis meeleavalduseni (Kaljula, 2014, lk 42). Kaljula (2014, lk 16), kirjeldades sümbolite tajumist, märgib, et ka lihtne sümbol võib mahutada endas suurt infohulka ja tähendusi. Sümbolite laialdane kasutamine erinevate eesmärkide saavutamisel on igati mõistetav, kuna massimeedia kaudu sümbolite poolt levitatav sõnum jõuab paljude inimesteni ning säilib meediaruumis pikaajaliselt. Teatud ühiskonnagrupi sümbolite ohustamine võib väljenduda selle grupi avalike ülesastumiste või korratustena. Kõige vastuvõtlikumad sümbolitega manipuleerimise osas on mitmerahvuselised ühiskonnad, kuid potentsiaalselt ohtlike sümbolite tuvastamine võib osutuda keeruliseks. (Kaljula, 2014, lk 17, 28, 61-62)

Massa (2015, lk 26-29), tuginedes Darczewska (2014) teoses kirjeldatule ja 2013. aastal avaldatud Lõimumisvaldkonna sotsiaalsete gruppide uuringule, toob välja, et Eesti vene elanikkonnas on põhiliseks riskirühmaks vähelõimunute rühm, kuna neil on nõrk side Eesti ühiskonnaga, vähene eesti keele oskus ja seotus Eesti inforuumiga. Samas on nad säilitanud

emotsionaalse ja kultuurilise sideme Venemaaga ning kuuluvad Venemaa inforuumi (Massa, 2015, lk 29). Eesti ühiskonna vajadust jätkuvalt pingutada lõimumise edendamiseks mainib ka Kaitsepolitseiamet (2016, lk 10).

Tambergi hinnangul kontrollib Venemaa võimuliit Venemaa meediat kasutades seda avaliku arvamuse manipuleerimiseks „pehme jõuga“ ning oma ideoloogia levitamiseks. Ajakirjanike kaasabil püütakse domineerida nii Venemaa kui teiste riikide meedias, kasutades meediatekstides strateegilisi **narratiive**. (Tamberg, 2016, lk 24, 30).

Potšeptsov, andes ülevaate narratiivide tekkimisest, kasutab G. Lakoff narratiivide teooriat. Selle teooria kohaselt on olemas freimideks nimetatavad elementaarsed struktuurid, mille ülesanne on kanda endas olukorra selget interpretatsiooni. Freimi paremaks mõistmiseks toob Potšeptsov näitena Venemaa poolt Eesti suhtes kasutatava konkreetse vaatenurga freimi – fašistidest eestlased. Nii on igal freimil täita oma roll, ning ühendades lihtsamaid freime keerulistemaks luuakse komplekssstruktuur, milleks on narratiiv. Narratiivi abil tugevdatakse oma seisukohta ning peidetakse teistsugused interpretatsioonid tegelikkusest. Narrativi abil luuakse tegelikkuse pilt reaalsusest, tugevdades sellega maailma korrastatust ning muutes seda arusaadavaks ja selgeks. (Potšeptsov, 2009a, lk 62-64)

Käesolevas alapeatükis andis autor ülevaate põhilistest mõjutustegevusega seotud mõistetest nagu infosõda, infooperatsioonid, psühholoogilised operatsioonid, varjatud ehk salaoperatsioonid, propaganda ja pehme jõud. Lisaks kirjeldas autor mitmeid võtteid ja vahendeid mida kasutatakse mõjutustegevuses eesmärkide saavutamiseks.

1.4. Vastumeetmed vaenulikule informatsioonilisele mõjutustegevusele

Igapäevaselt on igaüks meist vahendatud või vahetute mõjutuste sihtmärgiks. Selleks, et kaitsta ennast üksikisikuna, ning ka ühiskonda tervikuna, peame oskama ära tunda neid mõjutusi. (Arold, 2014) Inimesed lasevad ennast mõjutada, kuna neil puudub oskus tunda ära vaenulikku informatsiooni ning sellele mitte alluda (Narits, 2015, lk 32).

Reeglina mõjutustegevuse meetodite rakendamisel ei avalikustata eelnevalt oma kavatsusi, ega anta ülevaadet oma tegevustest, tegutsetakse varjatult, kuna selliselt välditakse vastumeetmeid (Sinisalu, 2012, lk 64). Julgeolekupoliitilisi valikuid kirjeldades mainib Tabur (2009), et julgeolek kui protsess on viimasel kümnel aastal üldriiklike väärtuste

kaitsmise asemel keskendumas inimeste kaitsmisele, ning muutused on toimumas ka julgeoleku tagamise vahendites.

Naritsa hinnangul on vaenuliku informatsioonilise mõjutustegevuse ennetamise või neutraliseerimise vastumeetmete kirjeldamine teaduslikus ja kättesaadavas erialakirjanduses väga tagasihoidlik. Ühe võimalusena võib see olla seotud asjaoluga, et paljud riigid lähtudes oma julgeolekukaalutlustest, varjavad vaenuliku informatsioonilise mõjutustegevuse vastumeetmeid. (Narits, 2015, lk 30)

Potšeptsovi arvates peavad riigid kaitsma oma info-, virtuaal- ja füüsilist ruumi. Peab olema tagatud pidev nimetatud ruumide monitooring, kaitse ja elanikkonna immuniseerimine negatiivse välisinfo suhtes. Kuna nimetatud ruumid on omavahel tihedalt seotud, võib ühe ruumi kaitse anda tulemust teises ruumis. Negatiivse välisinfo vastane immuniseerimine peab toimuma ennetavas režiimis ning tagama elanikkonna valmisolekut tõenäolisteks inforünnakuteks. (Potšeptsov, 2009a, lk 89-90,93)

Tänapäeval puutub iga sõdur ja tsiviilelanik kokku vaenuliku mõjututegevuse ilmingutega, sellest tulenevalt tuleb psühholoogiliselt töödelda kogu elanikkonda. Iga isiku relvastuses peaks leiduma nii psühholoogiline kilp kui ka psühholoogiliste nooltega täidetud nooletupp. (Месснер, 2005, стр 108)

Elanikkonna psühholoogilise immuniseerimise tagamiseks on vajalik riigipoolne õigeaegne kommunikatsioon, mille kaudu saab toimuda avalikkuse teadlikkuse tõstmine. Määrava tähtsusega on võimalikult täpse ja tasakaalustatud informatsiooni edastamine avalikkusele. (Narits, 2015, lk 35) Mitmed autorid (Van Harpen, 2016, lk 306; Raag, 2011) toovad välja tõese informatsiooni avaldamise tähtsust. Tõe rääkimine tähendab, et asju nimetatakse õigete nimedega ja ei laskuta vastupropaganda tootmisesse (Van Harpen, 2016, lk 306), kuna propagandat sisaldav kommunikatsioon on juba algusest määratud läbikukkumisele (Raag, 2011).

JPA (Riigikogu, 2017, lk 18-19) järgi peab riik tegelema ennetustööga, pöörates suuremat tähelepanu ühiskonna sidususe ja teadlikkuse tõstmisele. Riigi ennetav tegutsemine elanikkonna immuniseerimise osas hõlmab lisaks ühiskonna infovälja jälgimisele ka emotsionaalse välja jälgimist ja vajaduspõhist sekkumist (Narits, 2015, lk 35). Riigi valmisoleku parendamine võimalike riskide ja julgeolekuohtudega toimetulekuks suurendab elanikkonna usaldust riigi vastu. Mida suurem on ühiskonna lõimumine ja usaldus, seda kerksem ja vähem mõjutatav on ühiskond. (Riigikogu, 2017, lk 18-19)

Mitmete autorite (Narits, 2015, lk 35; Riigikogu, 2017, lk 19-20; Raag, 2011) hinnangul saab psühholoogilisi kaitsemeetmeid jagada kaheks: strateegilised ja taktikalised. Nimetatud meetmed peavad täiendama teineteist (Riigikogu, 2017, lk 19). Strateegilised meetmed on vajalikud sotsiaalselt tugeva ühiskonna ja riigi loomiseks, ning taktikalised meetmed on abivahendiks vaenuliku informatsioonilise mõjutustegevuse kiireks ja tulemuslikuks neutraliseerimiseks (Narits, 2015, lk 35).

Van Harpen kirjeldab mitmeid Venemaa propaganda vastu kasutatavaid meetmeid, mida saab kasutada vaenuliku mõjutustegevuse ennetamisel ja neutraliseerimisel. Van Harpeni arvates kasutavad Venemaa ja Hiina avaliku diplomaatiat infosõja vahendina, kuid samas on lääne valitsustel võimalus avalikku diplomaatia kaudu tutvustada ja levitada lääne väärtusi. Kuid selleks, et tulemuslikult ja objektiivselt tutvustada oma riike ning lääne väärtusi, peab olema tagatud valitsuse toetatava avaliku diplomaatia piisav finantseerimine. Järgmiseks vastumeetmeks nimetab Van Harpen alternatiivsete massimeediakanalite loomist. (Van Harpen, 2016, lk 304-305)

Meediaallikate mitmekesisus võimaldab võimalikult laia teemakäsitlust ja soodustab kriitilist mõtlemist (Narits, 2015, lk 31). Vaenuliku mõjutustegevuse paljastamisel on oluline pidev faktide analüüsimine ja avalikkuse teadlikkuse tõstmine (Van Harpen, 2016, lk 304-305). Narits (2015, lk 60-61) arvates on vajalik viia keskkoolide ja kutsekeskkoolide kohustuslikku õppekavasse sisse meedianalüüsi õppeaine ning ülikoolide õppekavadesse psühholoogilise kaitse õppeaine.

Käesolevas peatükis kirjeldas autor vaenuliku mõjutustegevuse vastu kasutatavaid vastumeetmeid. Info- virtuaal- ja füüsilise ruumide monitoorimine ja kaitse, elanikkonna kriitilise mõtlemise arendamine koos negatiivse välisinfo vastase immuniseerimisega ning õigeaegne riigi poolne kommunikatsioon aitavad vaenuliku mõjutustegevuse vastases võitluses. Kuivõrd vaenuliku mõjutustegevuse rakendamisel võidakse tegutseda varjatult on selle mõjutuse õigeaegse äratundmise oskus määrava tähendusega. Ründaval poolel on eelisseisund ning rünnatav pool peab oma võitluses kasutama nii strateegilisi kui taktikalisi meetmeid.

Julgeolekuohtudega mitte arvestamine, ühiskonna kerksuse puudumine ja teadmatus tuleviku ees nõrgestab rahva kaitsetahet. Sellises olukorras riigi ja ühiskonna vastu suunatud vaenulik informatsiooniline mõjutustegevus võib olla eriti intensiivne ning edukas. Aroldi (2014) arvates on riigi kaitstuse tugevdamine igaühe igapäevane töö.

2. EMPIIRILISE UURIMISE METOODIKA JA TULEMUSED

Lõputöö empiiriline osa jaguneb neljaks alapeatükiks. Esimeses alapeatükis antakse ülevaade empiirilise uuringu metoodikast ning valimist. Teises ja kolmandas alapeatükis kirjeldatakse läbiviidud dokumendianalüüsi- ja ekspertintervjuude tulemusi ning neljandas esitletakse järeldusi ja ettepanekuid.

2.1. Uurimistöö metoodika ja valim

Käesoleva töö empiirilises osas kasutab lõputöö autor kvalitatiivset uurimismeetodit. Kvalitatiivne uurimus tähendab sisuliselt: *„varjatud tegelikkuse ilmutamist nähtavale kujule“* (Õunapuu, 2014, lk 57). Kvalitatiivne uurimus on suunatud tegeliku elu kirjeldamisele (Hirsjärvi, *et al.*, 2007, lk 151) ning inimeste arusaamade, tõlgenduste ja kogemuste mõistmisele (Laherand, 2008, lk 24). Kvalitatiivses uurimuses vaadeldakse objekti võimalikult tervikuna ning teadmiste kogumisel eelistatakse inimest (Hirsjärvi, *et al.*, 2007, lk 155). Hirsjärvi, *et al.*, (2007, lk 155) põhjendavad inimeste kasutamist teadmiste kogumise instrumendina sellega, et inimene on võimekas kohanema muutuvate olukordadega. Andmete hankimine peab toimuma võimalikult loomulikus ja reaalses olukorras (Hirsjärvi, *et al.*, 2007, lk 155), ning kasutatavad meetodid peavad võimaldama säilitada uuringus osalejate keelekasutuse eripära (Laherand, 2008, lk 24). Uurimisstrateegiaks valis töö autor juhtumiuuringu (*case study*)(Yin, 1993). Töö mõistes on juhtumina käsitletud võimalikku mõjutustegevust Päästeameti vastu, mistõttu on kogutud erinevaid andmeid selle kohta, neid kombineeritakse, hinnatakse ja tehakse kokkuvõte (Yin, 1993, p 5).

Uurimusprobleemile lahenduse leidmiseks on töös püstitatud neli uurimisküsimust:

1. Kas Päästeamet võib sattuda vaenuliku mõjutustegevuse sihtmärgiks?
2. Milliseid mõjutustegevuse meetodeid ja vahendeid võidakse kasutada Päästeameti vastu?
3. Milliseid ennetavaid meetmeid peab kasutama Päästeamet tema vastu suunatud mõjutustegevuse neutraliseerimiseks?

4. Kas Päästeameti dokumentides on arvestatud vaenuliku mõjutustegevuse esinemise võimalikkusega?

Andmekogumismeetoditena kasutas autor **poolstruktureeritud ekspertintervjuusid ja dokumendianaüüsi**. Intervjuu on kvalitatiivses uurimises üks levinumaid andmekogumise meetodeid (Õunapuu, 2014, lk 170; Hirsjärvi, *et al.*, 2007, lk 192). Intervjuu meenutab eelnevalt kavandatud eesmärgiga vestlust, mille abil vahendatakse seisukohti, teadmisi, hoiakuid ja mõtteid (Laherand, 2008, lk 17).

Intervjuud iseloomustab andmekogumise paindlikkus, võimaldades reguleerida andmekogumist vastavalt vastajale ja olukorrale. Intervjuude eeliseks loetakse asjaolu, et tavapäraselt on uuritavad nõus uurimises osalema, ning andmete täpsustamise või täiendamise vajaduse tekkides on neid hiljem kergem kätte saada. Meetodi miinuseks loetakse suurt ajakulu. (Hirsjärvi, *et al.*, 2007, lk 192-193)

Poolstruktureeritud intervjuud nimetatakse osaliselt standardseks vestluseks, mille standardsus on vajalik vestluse alustamiseks. Poolstruktureeritud intervjuu ajal on võimalik vahetada küsimuste järjekorda, olenevalt situatsioonist esitada lisaküsimusi. (Õunapuu, 2014, lk 171)

Ekspertintervjuu on poolstruktureeritud intervjuu üks vormidest, ning intervjueeritavaid kaasatakse uurimisse kui teatud valdkonna eksperte. Intervjuus võib intervjueeritav rääkida teemast palju põhjalikumalt kui uurija oleks suutnud ennustada. (Laherand, 2008, lk 199, 178)

Intervjueeritavate valikul kasutas autor **eesmärgistatud valimi meetodit**. Nimetatud valimi järgi toimub intervjueeritavate valik uuringu eesmärki arvestades ning kindlate kriteeriumite alusel. (Õunapuu, 2014, lk 144) Läbiviidavad intervjuud on uurimuslikud info kogumise intervjuud, mille eesmärk on süstemaatilise info kogumine. Uurimuslikud intervjuud loetakse teaduslike meetodite hulka. (Hirsjärvi ja Hurme, 2006, lk 43-43 ref Laherand, 2008, lk 177)

Ekspertintervjuu küsimuste täpsustamiseks ja täiendamiseks viis lõputöö autor läbi ühe pilootintervjuu. Piloot-ja ekspertintervjuus osalevate intervjueeritavate valikul lähtus autor eesmärgistatud valimi meetodist. Valimi järgi pidid kõik intervjueeritavad vastama järgmistele tingimustele:

1. Omandatud kõrgharidus.

2. Omana vähemalt kahe aastast töökogemust sisejulgeoleku või riigikaitse valdkonnas.
3. Omama psühholoogilise kaitse ja/või mõjutustegevuse alaseid teadmisi.

Pilootintervjuu viidi läbi 2018. aasta veebruaris ning ekspertintervjuud sama aasta märtsis. Intervjuude täiendavaks tingimuseks oli asjaolu, et kõik intervjuud pidid olema viidud läbi individuaalselt ning võimalikult võrdsetes tingimustes.

Kokku viidi läbi üks pilootintervjuu ja kolm ekspertintervjuud. Intervjuud viidi läbi intervjueeritavate töökohtades. Intervjuud salvestati audiovisuaalsete vahendite abil ning salvestused transkribeeriti. Intervjuude audiosalvestised ja transkriptsioonid on lõputöö autori käes ja ei ole antud lõputöö osad.

Igale intervjueeritavale omistati oma kood. Koodide määramisel lähtus autor intervjueeritavate töötamise valdkonnast: riigiasutus (RA) ja teadusasutus (TA). Järgnevas tabelis 1. on esitatud intervjueeritavate ja intervjuu andmed.

Tabel. 1. Intervjuude andmed (autori koostatud)

Intervjueeritav ja kood	Intervjuu vorm	Töötamise valdkond ja ametikoht	Intervjuu viis ja koht	Intervjuu toimumise aeg	Intervjuu kestvus (minutid)
Kristjan Otti RA1	Pilootintervjuu	Riigiasutus ametnik	Suuline, Tallinn	27.02.18	33
Aleksandr Gontšarenko RA2	Ekspertintervjuu	Riigiasutus ametnik	Suuline, Keila	01.03.18	18
Kairi Rikko RA3	Ekspertintervjuu	Riigiasutus Ametnik	Suuline, Tallinn	15.03.18	25
Ivo Juurvee TA1	Ekspertintervjuu	Teadusasutus Teadur	Suuline, Tallinn	19.03.18	27

Kõik ekspertintervjuus osalenud intervjueeritavad omavad töökogemust nii sisejulgeoleku kui riigikaitse valdkonnas. Ekspertide töökogemus nimetatud valdkondades on vähemalt seitse aastast. Kahe eksperdi haridustase on magistri tasemel ja üks ekspert omab doktorikraadi.

Intervjuu küsimuste koostamisel lähtus autor lõputöö raames püstitatud uurimisküsimustest ja käesoleva töö alapeatükis 1.3. (lk 20-24) kirjeldatud infoühiskonna teoreetilistest lähtekohtadest. Peale pilootintervjuu läbiviimist loobus autor 5. küsimusest ning toetudes mõjutustegevuse teoreetilistele lähtekohtadele lisas 8. küsimuse. Pilootintervjuu ja ekspertintervjuu küsimused on toodud välja lõputöö lisas 1. ja lisas 2.

Dokumendianalüüsi kasutas autor iseseisva andmekogumisemeetodina. Eeldatakse, et dokumendianalüüsi puhul on tagatud andmete moonutamise ohutus ehk seda ei mõjuta

uurija eelarvamused, hoiakud ja isiklikud väärtused (Laherand, 2008, lk 263). Dokumentide puhul on tegemist kirjalike tõenditega, mis võimaldab uurijal neid ajaliselt kiiremini analüüsida ning paremini mõista uuritavate keelekasutust (Laherand, 2008, lk 259). Nimetatud andmekogumisemeetodit vajas autor selleks, et vastata neljandale uurimisküsimusele. Nimelt, kas Päästeameti dokumentides on arvestatud vaenuliku mõjutustegevuse esinemise võimalikkusega. Lisaks uuris autor millised vaenuliku mõjutustegevuse vastased kaitse- ja negatiivse mõju leevendamise meetmed on dokumentides käsitletud. Dokumendid pidid vastama vähemalt ühele järgnevatest kriteeriumitest:

- Käsitlevad Päästeameti toimepidevuse kindlust.
- Käsitlevad Päästeameti füüsilise keskkonna kaitset.
- Käsitlevad Päästeameti infoturbepoliitikat ja info – ja sidetehnoloogia kasutamist.
- Käsitlevad päästeteenistujate käitumisnorme ja väärtushinnanguid.

Tuginedes eelpoolnimetatud kriteeriumitele valis lõputöö autor välja kaheksa dokumenti. Dokumendianalüüsis on kasutatud 24.03.2018 seisuga kehtivaid dokumente. Dokumendianalüüsis kasutatavate dokumentide nimetused ja dokumentidele omistatud koodid on esitatud järgnevas tabelis 2. Dokumendianalüüsis kasutatavate dokumentide eesmärgid on toodud välja käesoleva töö lisas 3.

Tabel 2. Dokumendianalüüsis kasutatavad dokumendid (autori koostatud)

Dokumendi nimetus	**Dokumendi kood**
Päästeameti sisekorraeeskiri (Päästeamet, 2016b)	D1
Päästeameti toimepidevuse plaan (Päästeamet, 2016c).	D2
Päästeameti toimepidevuse riskide maandamiskava 2017-2018 (Päästeamet, 2016d).	D3
Päästeameti infoturbepoliitika ja turvaintsidentide käsitlemise kord (Päästeamet, 2014a).	D4
Päästeameti info- ja sidetehnoloogia kasutamise kord (Päästeamet, 2014b).	D5
Päästeameti personalistrateegia 2015-2025 (Päästeamet, 2015).	D6
Päästeameti teenistujate eetikakoodeks (Päästeamet, 2016e)	D7
Päästeameti strateegia aastani 2025 (Päästeamet, 2016a)	D8

Laherand (2008, lk 261), viidates Flicki arvamusele, toob välja, et dokumentide kasutamine iseseisva meetodina alati ei pruugi olla parim viis inimeste kogemuste uurimisel, kuid võib olla väga kasulik täiendus intervjuudele läbiviimisel. Tuginedes dokumentide analüüsi tulemustele oli autoril võimalik esitada ekspertidele intervjuude ajal täpsustavaid küsimusi.

2.2. Dokumendianalüüsi tulemused

Selles alapeatükis esitatakse läbiviidud dokumendianalüüsi kirjeldus ja tulemused. Lõputöö autor dokumentide analüüsimisel tugineb käesolevas töö peatükis 1.1. (lk 14-15) kirjeldatud neljanda sõjapidamise teooriale ning peatükis 1.3. (lk 21-24) infosõja ja infooperatsioonide mõistete kirjeldusele. Teooriast selgus asjaolu, et vaenuliku informatsioonilise mõjutustegevuse teostamiseks kasutatakse infoühiskonna kolme tasandit. Mitmed autorid (US Departament of Defense, 2012, pp 9-10; NATO, 2013 ref Nissen, 2015, lk 41; Potšeptsov, 2009a, lk 89-90) jaotavad infoühiskonna tasandid füüsiliseks, informatsiooniliseks (virtuaalseks) ja tunnetuslikuks. Potšeptsov (2009a, lk 89) rõhutab nimetatud tasandite kaitse vajalikkust ning tema arvates, lisaks tasandite kaitsele, peab olema tagatud nende pidev monitooring.

Dokumentide analüüsimisel lähtub lõputöö autor eelpoolnimetatud infoühiskonna tasanditest, Potšeptsovi seisukohast ning vaatleb millisel määral on dokumendianalüüsis kasutatavates dokumentides kirjeldatud nende tasandite kaitse. Toetudes Nisseni (2015, lk 41) arvamusele, et USA kaitseministeeriumi infooperatsioonide doktriinis käsitletavad tasandid on kirjeldatud liiga tehniliselt ja väga sõjaväeliselt, kohaldas autor nimetatud tasandeid. Järgnevas tabelis 3. on toodud välja dokumendianalüüsis kasutatavad tasandid ja nende kirjeldused.

Tabel 3. Dokumendianalüüsis kasutatavad infoühiskonna tasandid ja nende kirjeldus (autori koostatud)

Järgnev sisu on tööst eemaldatud lõputöö autori poolt, kuna sisaldab juurdepääsupiiranguga teavet. Alus AvTS § 35 lg 1 p 9 (vaata täies mahus tööd).

Järgnev sisu on tööst eemaldatud lõputöö autori poolt, kuna sisaldab juurdepääsupiiranguga teavet. Alus AvTS § 35 lg 1 p 9 (vaata täies mahus tööd).

Järgnev sisu on tööst eemaldatud lõputöö autori poolt, kuna sisaldab juurdepääsupiiranguga teavet. Alus AvTS § 35 lg 1 p 9 (vaata täies mahus tööd).

Järgnev sisu on tööst eemaldatud lõputöö autori poolt, kuna sisaldab juurdepääsupiiranguga teavet. Alus AvTS § 35 lg 1 p 9 (vaata täies mahus tööd).

Järgnev sisu on tööst eemaldatud lõputöö autori poolt, kuna sisaldab juurdepääsupiiranguga teavet. Alus AvTS § 35 lg 1 p 9 (vaata täies mahus tööd).

Järgnev sisu on tööst eemaldatud lõputöö autori poolt, kuna sisaldab juurdepääsupiiranguga teavet. Alus AvTS § 35 lg 1 p 9 (vaata täies mahus tööd).

2.3. Intervjuude tulemused

Selles alapeatükis esitatakse läbiviidud ekspertintervjuude tulemused. Lõputöö sissejuhatuses esitatud esimesele kolmele uurimisküsimustele vastuste leidmiseks viis lõputöö autor läbi kolm poolstruktureeritud ekspertintervjuud. Intervjuude ajal esitati

intervjueeritavatele kaheksa põhiküsimust ja lisaküsimusi. Intervjuu põhiküsimused on esitatud käesoleva töö lisas 2.

Esimesele uurimisküsimusele vastuse saamiseks uuris lõputöö autor kas eksperdid peavad võimalikuks olukorda, kus Päästeamet võib sattuda vaenuliku mõjutustegevuse sihtmärgiks.

Ekspertide hinnang oli üksmeelne ning peeti võimalikuks, et Päästeamet võib sattuda vaenuliku mõjutustegevuse sihtmärgiks (Gontšarenko, 2018; Rikko, 2018; Juurvee, 2018). Eksperdid tõid välja, et peavad sellise olukorra tekkimist võimalikuks just suuremate kriiside ajal (Gontšarenko, 2018; Juurvee, 2018). Eksperdid tõid intervjuus välja Eestis 2007. aastal toimunud aprillirahutuste sündmusi, mille käigus sattusid füüsilise rünnaku alla Päästeametile kuuluvad sõidukid ning oli ohustatud päästeteenistujate turvalisus (Juurvee, 2018; Rikko, 2018).

„… vaevalt, et Päästeamet on kunagi nagu spetsiaalselt võetud Päästeametina sihikule. Vaid lihtsalt sellepärast ta võib jääda hammasrataste vahele, et ta on üks osa Eesti riigist“ (Juurvee, 2018).

Järgnevalt uuriti milles ekspertide arvates võib seisneda Päästeameti **atraktiivsus** ning millised **ohud** võivad tekkida Päästeametile vaenuliku mõjutustegevuse realiseerumisel.

Ekspert koodiga TA1 arvates on Päästeamet kerge sihtmärk kuna sündmusele reageerimisel pole päästjatel valiku võimalust, nad peavad alati sündmustele reageerima ning nende tegevus sündmuskohal on ettearvatav. Päästjate ettearvatav tegevus teeb nendest kerge sihtmärgi neile kelle eesmärgiks on lavastada mõni uudis (Juurvee, 2018).

„… *On täpselt lahti kirjutatud mida ja kuidas nad* (päästeteenistujad– autori täpsustus) *tegema peavad. Ja tänu sellele on nende tegevus ettearvatav. Et siis teoreetiliselt on võimalik neile mingisuguseid selliseid* nii-öelda *kommunikatiivseid lõkse seada.“* (Juurvee, 2018)

Ekspert koodiga RA3 arvates seisneb Päästeameti atraktiivsus selles, et Päästeamet on inimeste jaoks olnud alati kättesaadav ning kõige usaldusväärsem avaliku sektori organisatsioon.

„…Ja ütleme väga paljuski me (Päästeamet – autori täpsustus) *oleme inimese jaoks alati kättesaadavad olnud. Meie teenused on alati toiminud. Päästeameti teenuste halvamine*

oleks kindlasti inimeste jaoks väga suur tagasilöök. See olukord mõjuks negatiivselt riigi mainele tervikuna.“ (Rikko, 2018)

Tuginedes eelkirjeldatud arvamustele saab öelda, **et vaenuliku mõjutustegevuse teostaja võib pidada Päästeametit atraktiivseks sihtmärgiks kuna:**

- **Eesti elanikud peavad Päästeametit riigi institutsioonidest kõige usaldusväärseks;**
- **Sündmusele reageeriv päästeressurss sõidab alati sündmuskohale ja tegutseb ettearvatavalt.**

Võimalike **ohtude** kirjeldamisel märgib ekspert koodiga TA1, et vaenuliku mõjutustegevust võidakse kasutada Päästeameti teenuste halvamiseks ja kurnamiseks:

„*… see mida laias laastus nimetatakse Läänes hübriidsõjaks, kuidas iganes nimetame. Siis üks olulisi asju mida esimestes faasides on vaja teha on kurnata teise riigi reageerivat ressurssi. Ükskõik, kas see on siis politsei, pääste või mingisugune sõjaline ressurss. … Kui sinna juurde siis tehakse mingisugune kommunikatiivne sündmus, siis ma arvan, et see mingil hetkel võib juhtkonnalt lihtsalt hakata ära võtma seda kõige olulisemat ressurssi, ehk aega, mis reageerimisel on. Ehk, teisisõnu, siis selle asemel, et tegeleda oma põhitööga, tuleb hakata lahendama mingisugust kommunikatiivset kriisi, mis on siis kunstlikult … sündmusele juurde tekitatud.*“ (Juurvee, 2018)

Ekspert koodiga RA3 peab võimalikuks, et vaenuliku mõjutustegevust võidakse kasutada Päästeameti poolt pakutavate teenuste halvamiseks ja asutuse ning riigi maine kahjustamiseks. Ekspertide RA3 ja TA1 arvates Päästeameti vastu suunatud vaenuliku tegevuse tõttu võivad ohtu sattuda lisaks Päästeameti objektid, vara ja personal. Personali suunas realiseeruvate ohtude kirjeldamisel märgib ekspert koodiga RA3, et Päästeametis on tööl erineva sotsiaalse taustaga ja emakeelega teenistujaid. Osad teenistujad on muukeelse inforuumi tarbijad ning sellest tulenevalt ka selle poolt mõjutatavad. Teenistujate väärtushinnangute ja tööle pühendumise muutumise tagajärjel võib osa teenistujatest keelduda tulla tööle olukorras kus Päästeamet vajab lisatööjõudu. (Rikko, 2018)

Ekspert koodiga RA2, lisab, et peab võimalikuks ohuks olukorda, kus vaenuliku mõjutustegevuse realiseerumisel võivad osad päästeteenistujad keelduda oma

töökohustuste täitmisest kuna tekkinud olukord läheb vastuollu nende teenistujate väärtushinnangutega.

Eelkirjeldatust lähtuvalt on **vaenuliku mõjutustegevuse realiseerumisel võimalikeks ohtudeks:**

- **Päästeameti teenuste kurnamine ja halvamine;**
- **Päästeameti ja riigi maine kahjustamine;**
- **Päästeameti hoonete, varade ja personali ohtu sattumine;**
- **Päästeameti teenistujate väärtushinnangute muutumisest tingitud ohud.**

Järgnevalt uuriti ekspertide arvamust millise infoühiskonna tasandi kaudu võidakse Päästeametit rünnata. Ekspertidele infoühiskonna tasandite selgitamisel lähtus lõputöö autor käesoleva töö tabelis 3. (lk 34) välja toodud tasandite kirjeldusest.

Eksperdid pidasid võimalikuks, et vaenuliku mõjutustegevuse teostamisel võidakse Päästeametit rünnata kõigi kolme infoühiskonna tasandi kaudu (Gontšarenko, 2018; Rikko, 2018; Juurvee, 2018). Eksperdid koodidega RA2 ja TA1 tõid välja, et füüsiline-, infovara- ja tunnetuslik tasand on omavahel seotud, ning ühel tasandil teostatud vaenulik tegevus võib anda tulemust ka teisel tasandil. Tuginedes Potšeptsov seisukohale (käesolev töö, lk 28) kehtib tasandite kaitse korraldamise osas sarnane olukord, mille kohaselt ühe tasandi kaitse võib anda tulemust teisel tasandil.

„…Et ma arvan, et see, mida rünnatakse ikkagi sõltub sellest, et milline on see konkreetne eesmärk, mida tahetakse saavutada. Ja konkreetsest juhtumist.“ (Juurvee, 2018)

Ekspert koodiga RA3 kirjeldades füüsilise–, infovara- ja tunnetusliku tasandite kaitsega seonduvat, märgib, et Päästeamet järjepidevalt tegeleb nende tasandite kaitse tagamisega. Ekspert lisab, et füüsilise- ja infovara tasandite kaitsel on suur roll Päästeameti teenistujate teadlikkusel ja vastutustundel ning riigi poolse rahastusel (Rikko, 2018). Füüsilise- ja infovara tasandite kaitse võib kohati olla päris kallis (Juurvee, 2018).

Järgmisega uuriti milliseid mõjutustegevuse meetodeid ja vahendeid võidakse ekspertide arvamusel kasutada Päästeameti vastu. **Teisele uurimisküsimusele** vastates oli ekspert koodiga RA2 seisukohal, et Päästeameti vastu suunatud mõjutustegevuse rakendamisel võidakse kasutada pehmet jõudu. Kuivõrd pehmet jõudu kasutavad ka valitsusevälised

organisatsioonid, arvas ekspert, et mõjutustegevuse teostamisel võidakse kasutada libavabaühenduste tegevust (Gontšarenko, 2018).

Ekspert koodiga RA3 leidis, et Päästeameti teenistujate vastu võidakse kasutada psühholoogilist mõjutamist, mis võib toimuda nii meedia, sealhulgas sotsiaalmeedia, kaudu ja läbi libauudiste levitamise. Meedia võimaliku kasutamist Päästeameti vastases mõjutustegevuses märkis ka ekspert koodiga TA1, kelle sõnul peab iga päästeteenistuja arvestama võimalusega, et kõik mida päästeteenistuja ka avalikult ei ütleks võidakse kasutada Päästeameti vastu. Eksperdid koodiga RA2 ja TA1 toovad välja, et lisaks meedia kasutamisele võidakse erinevate provokatiivsete sõnumite levitamiseks kasutada Päästeameti objekte ja vara. Füüsiliste meetmete rakendamisel võidakse teenistujate vastu kasutada nii füüsilist vägivalda kui sellega ähvardamist (Juurvee, 2018).

„…Kui midagi näiteks kirjutatakse, mingisugune ähvardus kuhugi päästeauto külje peale, või mõne komando seina peale. Et siis ühest küljest on see justkui füüsiliselt tehtud asi, aga teisest küljest on ikkagi sõnum. Samamoodi me võime sõnumina võtta seda füüsilist kivi või kuuli, mis siis lendab kellegi päästeametniku poole.“ (Juurvee, 2018)

Eelnevat kokku võttes on eksperdid arvamusel, et vaenuliku mõjutustegevuse teostamisel Päästeameti vastu võidakse kasutada psühholoogilist mõjutamist, pehmet jõudu, libavabaühenduste tegevust, füüsilist vägivalda või sellega ähvardamist ja provokatiivsete sõnumite levitamist Päästeametiga seotud füüsiliste objektide kaudu.

Järgmisena püüdis autor selgitada välja kuidas peaks ekspertide arvates Päästeamet reageerima vaenuliku mõjutustegevuse avastamisel. Eksperdid koodiga RA2 ja TA1 olid seisukohal, et ennetava abinõuna peab Päästeamet omama riskide maandamiskava ning olema valmis tihedaks koostööks teiste riigiasutustega. Mõjutustegevuse alaste tegevuste ilmnemisel peab olema tagatud asutuses kommunikatsiooniga tegelevate inimeste informeerimine (Juurvee, 2018) ja sise- ja väliskommunikatsiooni rakendamine (Rikko, 2018).

„…Kindlasti saab siin kasutada eeskätt kommunikatsiooni. Nii sise- kui väliskommunikatsiooni. Oluline on organisatsioonis hoida ühtsust ja mitte tekitada organisatsiooni sees lõhestumist. Pigem just sidusust. Oluline on rõhutada päästeteenistuja väärtustele ja eetikakoodeksile. Läbi nende meetmete hoida organisatsioon ühtne. Sellises olukorras peab sisekommunikatsioon olema kindlasti hästi tugev. Väliskommunikatsioonis

on samuti omad meetmed, kuidas selgitada seisukohti ning olla meedias tugev.“ (Rikko, 2018)

Kolmandale uurimisküsimusele vastuse saamiseks uuriti milliseid ennetavaid meetmeid peab ekspertide arvates kasutama Päästeamet tema vastu suunatud mõjutustegevuse neutraliseerimiseks. Toetudes ekspertide arvamusele koostas autor järgneva tabeli 4., milles on märksõnadena esitatud ekspertide nägemus mõjutustegevuse vastaste ennetavate meetmete osas.

Tabel 4. Ekspertide nägemus mõjutustegevuse vastaste ennetavate meetmete osas (autori koostatud)

RA2	RA3	TA1
Riskide maandamiskava	Riskide maandamiskava	Riskide maandamiskava
Teenistujate teadlikkuse tõstmine	Teenistujate teadlikkuse tõstmine	Teenistujate teadlikkuse tõstmine
Informatsiooni jagamine	Informatsiooni jagamine	
Psühholoogilise kaitse loengud.	Organisatsioonikultuuri arendamine	
Teenistujate meelsuse ja väärtushinnangute kaardistamine	Juhtide arendamine	
Värvatava personaali taustauuring		

Kõik eksperdid pidasid oluliseks **riskide maandamiskava** olemasolu (Gontšarenko, 2018; Rikko, 2018; Juurvee, 2018). Eksperdid koodidega RA2 ja RA3 on seisukohal, et olulisel kohal on **teenistujate informeerimine**. Siinkohal on tähtis, et teenistujad omaksid võimalikult objektiivset pilti sündmustest mis toimuvad nii Eestis kui välismaal (Gontšarenko, 2018).

„…Mina pean kõige tähtsamaks organisatsioonis … sellise info jagamist misläbi tekib sidusus ja tekib vastastikune usaldus. Mida rohkem on inimestel infot, seda pühendunumad nad tegelikult oma tööl on.“ (Rikko, 2018)

Järgmise ennetava meetmena tõid kõik eksperdid välja mõjutustegevusega kaasnevate ohtude teadustamist Päästeameti teenistujate (Gontšarenko, 2018; Rikko, 2018; Juurvee, 2018).

„…Kindlasti väljaõppe. Et selliseks võimaluseks oleksidki valmis need päästeametnikud siis alates tavalistest reageerijast kuni peadirektorini välja. Ma arvan, et selliste võimaluste teadustamine esiteks on üks parim rohi selle vastu.“ (Juurvee, 2018)

„…Ma kindlasti näeks ühe riskimaandamise tegevusena just meie inimeste enda käitumist ja nende teadlikkuse tõstmist. Et nad mõistaks neid võimalikke riske ja miks on mingid meetmed vajalikud. … Teenistujate teadlikkus on erinev. Siin on kindlasti meil suur töö võimalikest riskidest teadlikkuse tõstmisel organisatsiooni sees.“(Rikko, 2018)

Ekspert koodiga RA2 arvates tuleb **kaardistada teenistujate meelsust ja väärtushinnanguid, teostada põhjalik taustauuring uute teenistujate värbamisel ning alustada teenistujate teadlikkuse tõstmist psühholoogilise kaitse teemaliste koolitustega.**

„…millest võib alustada ehk siis loengud psühholoogilisest kaitsest Millest see seisneb. Kindlasti see midagi ei muuda üleöö, aga vähemalt inimestele teadustatakse neid probleeme ja vähemalt nad hakkavad sellest mõtlema.“ (Gontšarenko, 2018)

Ekspert koodiga RA3 viidates Päästeameti personalistrateegiale (2015) toob ennetavate meetmetena välja organisatsioonikultuuri- ja juhtide arendamist.

„…Seetõttu on oluline juhtide arendamine, et nad oskaksid omakorda meeskondi hoida ja arendada…. Läbi sellise sidususe tekitamise ja pideva infojagamisega ning inimeste infovälja hoidmise, arvan ma, et on kõige lihtsam ennetada selliseid nõrkuse hetki, mis mõjutustegevuse korral võivad tekkida.“ (Rikko, 2018)

„…Aga kindlasti on vundament igapäevane tööandja tegevus töötajate suunas. Kui see emotsionaalne rahulolu töötajates on olemas siis on ka pühendumus kõrge. Siis ma olen kindel, et me suudame oma (Päästeameti – autori täpsustus) teenuseid pakkuda igas olukorras“.(Rikko, 2018)

Võttes kokku ekspertide seisukohti vaenuliku mõjutustegevuse ennetavate meetmete osas saab öelda, et ühisosana toodi enamuses välja riskida maandamiskava, teenistujatele informatsiooni jagamise ja teadlikkuse tõstmise vajalikkuse.

2.4. Järeldused ja ettepanekud

Käesoleva lõputöö sissejuhatuses püstitatud üürimisküsimustele vastuse leidmiseks viis autor läbi kvalitatiivse empiirilise uuringu. Uuringu läbiviimiseks kasutas autor andmekogumismeetoditena dokumendianalüüsi ja ekspertintervjuude läbiviimist.

Ekspertarvamuste ja dokumendianalüüsi tulemustele toetudes vastas autor neljale lõputöö sissejuhatuses püstitatud uurimisküsimusele.

Esimene uurimisküsimus, kas eksperdid peavad võimalikuks olukorda, kus Päästeamet võib sattuda vaenuliku mõjutustegevuse sihtmärgiks. Dokumendianalüüsi ja ekspertintervjuude tulemuste sünteesil selgus, et Päästeamet võib sattuda vaenuliku mõjutustegevuse sihtmärgiks (käesolev töö lk 35-40). Vaenuliku mõjutustegevuse realiseerumise oht on kõige tõenäolisem suurte kriiside ajal (käesolev töö lk 40). Toetudes ekspertarvamustele (käesolev töö lk 40) jõudis autor **järeldusele**, et 2007. aastal Eestis toimunud aprillirahustuste ajal sattus Päästeamet vaenuliku mõjutustegevuse sihtmärgiks, mille tulemusel oli ohustatud asutuse teenuste toimimine elanikkonna turvalisuse tagamisel.

Teise uurimisküsimuse, milliseid mõjutustegevuse meetodeid ja vahendeid võidakse kasutada Päästeameti vastu, vastus leiti ekspertintervjuude tulemusel (käesolev töö lk 42-43). Ekspertarvamuste analüüsi tulemusel selgus, et vaenuliku mõjutustegevuse teostamisel võidakse Päästeameti vastu kasutada psühholoogilist mõjutamist, pehmet jõudu, libavabaühenduste tegevust, füüsilist vägivalda või sellega ähvardamist ja provokatiivsete sõnumite levitamist Päästeametiga seotud füüsiliste objektide kaudu.

Kolmanda uurimisküsimuse, milliseid ennetavaid meetmeid peab kasutama Päästeamet tema vastu suunatud vaenuliku mõjutustegevuse neutraliseerimiseks, vastus leiti ekspertintervjuu ja dokumendianalüüsi tulemuste käigus. Ekspertarvamuste analüüsi tulemusel (käesolev töö lk 44-45), selgus, et eksperdid pidasid oluliseks asutuse riskide maandamiskava olemasolu ja teenistujatele informatsiooni jagamise ning teadlikkuse tõstmise vajalikkuse. Oluliseks peeti veel Päästeameti juhtide ja organisatsioonikultuuri arendamist ning teenistujate meelsuse ja väärtushinnangute kaardistamist. Ekspertide nägemus mõjutustegevuse vastaste ennetavate meetmete osas on toodud välja käesoleva töö tabelis 4. (lk 44).

Järgnev sisu on tööst eemaldatud lõputöö autori poolt, kuna sisaldab juurdepääsupiiranguga teavet. Alus AvTS § 35 lg 1 p 9 (vaata täies mahus tööd).

Toetudes ekspertarvamustele (käesolev töö lk 45) teeb autor Päästeametile järgmise **ettepaneku**:

- Kaardistada päästeteenistujate väärtusi, eesmärgiga selgitada välja millised on nende tegelikud väärtused.

Järgnev sisu on tööst eemaldatud lõputöö autori poolt, kuna sisaldab juurdepääsupiiranguga teavet. Alus AvTS § 35 lg 1 p 9 (vaata täies mahus tööd).

Toetudes käeoleva töö teooriale ja ekspertarvamustele (käesolev töö lk 28-29, 44-45) teeb autor Päästeametile järgmised **ettepanekud**:

- Päästeteenistujate negatiivse välisinfo vastase immuniseerimise ja riskiteadlikkuse tõstmise tagamiseks korraldada päästeteenistujatele koolitusi meediaanalüüsi ja psühholoogilise kaitse teemadel.
- Koostöös Sisekaitseakadeemiaga kaaluda päästja õppekavasse meediaanalüüsi õppeaine lisamist.
- Koostöös Sisekaitseakadeemiaga kaaluda päästemeeskonna juhi õppekavasse psühholoogilise kaitse õppeaine lisamist.

KOKKUVÕTE

Käesolev lõputöö otsis vastust **uurimisprobleemile** kas Päästeamet võib sattuda vaenuliku mõjutustegevuse sihtmärgiks? Lõputöö **uudsus** seisneb sellest, et varasemalt ei ole uuritud vaenuliku mõjututegevuse võimalikkust Päästeameti suunal. Uurimistöö **eesmärgiks** oli anda süsteemne ülevaade võimalikust vaenulikust mõjutustegevusest Päästeameti suhtes. Eesmärgi saavutamiseks oli püstitatud neli uurimisülesannet: kirjeldada mõjutustegevuse teoreetilisi lähtekohti; analüüsida Päästeameti dokumente; viia läbi intervjuud ekspertidega; ekspertintervjuude ja dokumendianalüüsi tulemuste põhjal teha ettepanekud Päästeameti -vastase mõjutustegevuse ennetamise osas.

Käesolev töö on kvalitatiivne empiiriline uurimis ja koosneb kahest peatükist. Töö esimeses peatükkis keskendus autor mõjutustegevuse teoreetiliste lähtekohtade kirjeldamisele, millega täideti töö sissejuhatuses püstitatud **esimene üürimisülesanne**. Lõputöö teoreetilises osas andis autor ülevaate mõjutustegevuse olemusest ning kirjeldas selle seotust sõjategevusega. Järgmisena kirjeldati massimeedia toimemehhanisme ning massimeedia rolli mõjutustegevuse teostamisel. Mõjutustegevuse meetmete kirjeldamisel anti ülevaade järgmistest mõjututegevusega seotud mõistetest: infosõda, infooperatsioonid, psühholoogilised operatsioonid, varjatud ehk salaoperatsioonid, propaganda ja pehme jõud. Täiendavalt kirjeldati mõjutustegevuses eesmärkide saavutamiseks kasutatavaid võtteid ja vahendeid. Töö teoreetilise osa viimases alapeatükis kirjeldas autor vaenuliku mõjutustegevuse vastu kasutatavaid meetmeid.

Lõputöö empiirilises osas täideti teine, kolmas ja neljas uurimisülesanne ning anti vastuseid töö sissejuhatuses püstitatud neljale uurimisküsimusele.

Teise uurimisülesandena analüüsis autor Päästeameti dokumente. Kokku analüüsiti kaheksa Päästeameti dokumenti, mille valikul lähtuti eesmärgistatud valimi meetodist. Dokumentide analüüsimisel tugines autor käesolevas töös kirjeldatud teooriale ja uuris millisel määral on dokumendianalüüsis kasutavates Päästeameti dokumentides kirjeldatud füüsilise-, infovara- ja tunnetusliku tasandite kaitse ning millised mõjutustegevuse negatiivse mõju leevendamise meetmeid on dokumentides käsitletud. Lisaks otsis autor dokumendianalüüsi läbiviimisel vastust uurimisküsimusele, kas Päästeameti dokumentides on arvestatud vaenuliku mõjutustegevuse esinemise võimalikkusega. *Järgnev sisu on tööst*

eemaldatud lõputöö autori poolt, kuna sisaldab juurdepääsupiiranguga teavet. Alus AvTS § 35 lg 1 p 9 (vaata täies mahus tööd).

Kolmanda uurimisülesande eesmärgiks oli viia läbi intervjuud ekspertidega, mille abil leiti vastused kolmele uurimisküsimusele. Kokku viis autor läbi ühe pilootintervjuu ja kolm ekspertintervjuud. Intervjueeritavate valikul lähtuti eesmärgistatud valimi meetodist.

Vastates **esimesele uurimisküsimusele** olid eksperdid seisukohal, et Päästeamet võib sattuda vaenuliku mõjutustegevuse sihtmärgiks ning kõige tõenäolisemalt võib see juhtuda suuremate kriiside ajal. **Teise uurimisküsimusele** vastates leiti, et vaenuliku mõjutustegevuse teostamisel võidakse Päästeameti vastu kasutada psühholoogilist mõjutamist, pehmet jõudu, libavabaühenduste tegevust, füüsilist vägivalda või sellega ähvardamist ja provokatiivsete sõnumite levitamist Päästeametiga seotud füüsiliste objektide kaudu. **Kolmandale uurimisküsimusele** vastates leiti, et Päästeamet peaks tema vastu suunatud vaenuliku mõjutustegevuse neutraliseerimiseks arendama organisatsioonikultuuri, kaardistama päästeteenistujate väärtushinnanguid, tõstma päästeteenistujatele teadlikust ning tagama nende parem informeeritus.

Järgnev sisu on tööst eemaldatud lõputöö autori poolt, kuna sisaldab juurdepääsupiiranguga teavet. Alus AvTS § 35 lg 1 p 9 (vaata täies mahus tööd).

Neljanda uurimisülesanne eesmärgiks oli ekspertintervjuude ja dokumendianalüüsi tulemuste põhjal teha ettepanekud Päästeameti -vastase mõjutustegevuse ennetamise osas. Autor toetudes käeoleva töö teooriale, ekspertarvamustele ja dokumendianalüüsi tulemustele teegi Päästeametile neli ettepanekut. Üks ettepanek on seotud päästeteenistujate väärtuste kaardistamise vajadusega ning kolm ettepanekut on suunatud olemasolevate ja tulevaste päästeteenistujate negatiivse välisinfo vastase immuniseerimise tagamiseks.

Tulenevalt eelkirjeldatust vastati kõigile uurimistöös püstitatud uurimisküsimustele ning täideti uuringu eesmärk.

SUMMARY

The subject of this graduation thesis is Estonian Rescue Board as a target for hostile subversive leverage. This graduation thesis is written in Estonian with an English summary. Thesis is written on 63 pages, of which 39 pages is the main part. For compiling the thesis, 68 different Estonian, English and Russian sources were used. The thesis has 9 tables, 1 figure and 7 annexes.

The thesis looked for an answer for research problem, whether Estonian Rescue Board might become the target for hostile subversive leverage. The purpose of the thesis was to give systematic overview of possible hostile subversive leverage against the Estonian Rescue Board.

Given thesis is a qualitative empirical research which consists of two parts. The first part focused on describing theoretical basis for subversive leverage, while giving overview of the nature of subversive leverage and its connection with hostility. Next was described the role of mass media in subersive leverage and its methods, means and techniques for achieving the goals. The last part of the theoretical work discribed the methods used against hostile subversive leverage.

The second part of the thesis is qualitative research, during which were found the answers to the research problem. For the data collection method document analysis and interviews with experts were used. Eight documents from Estonian Rescue Board were analysed and three expert interviews carried out.

The thesis main outcome was that the Estonian Rescue Board might become the target of hostile subversive leverage. Supporting on the current thesis theory, experts opinions and document analysis, the author came out with four suggestions for the Estonian Rescue Board. One was related with mapping the values of the rescue workers and other three suggestions were aimed to immunise current and the future rescue workers against the negative foreign information.

VIIDATUD ALLIKATE LOETELU

Aaviksoo, J., 2011. Infokonfliktid ja enesekaitse. *Diplomaatia,* Issue 91.

Arold, U., 2014. *Eesti psühholoogilise kaitse kasvamislugu.* [Võrgumaterjal] Leitav:http://riigikaitse.postimees.ee/2931583/eesti-psuehholoogilise-kaitse-kasvamislugu [Kasutatud 14 01 2017].

Блумер, Г., 1998. Коллективное поведение. В: Д. Райгородский, ред. *Психология масс. Христоматия..* Самара: Бахрах, с. 535-588.

Clausewitz, C., 2004. *Sõjast.* Tallinn: Kaitseväe Ühendatud Õppeasutused.

Creveld, M., 2006. *Sõja tulevik.* Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus.

Eesti Rahvusringhääling, 2017. Eesti inimesed usaldavad enim Päästeametit. Leitav: https://www.err.ee/648909/eesti-inimesed-usaldavad-enim-paasteametit [Kasutatud 25 02 2018].

Gontšarenko, A., 2017. *Libavabaühenduste negatiivsed mõjud Eesti Vabariigi julgeolekule..* Tallinn: Magistritöö. Sisekaitseakadeemia.

Gontšarenko, A., 2018. [Intervjuu] (01 03 2018).

Грачев, Г., 2003. *Личность и общество: информационно-психологическая безопасность и психологическая защита.* Москва: ПЕР СЭ.

Hirsjärvi, S., Remes, P.,Sajevaara, P., 2007. *Uuri ja kirjuta.* Tallinn: Medicina.

Jakobson, M.-L., Kalev, L., Lumi, O., Ruutsoo, R., Saarts, T., Sootla, G., Toots, A., Vetik, R., 2011. *Poliitika ja valitsemise alused.* Tallinn: Tallinna Ülikooli riigiteaduste instituut.

Juurvee, I., 2018. [Intervjuu] (19 03 2018).

Kaitsepolitseiamet, 2014. *Aastaraamat 2013.* Tallinn: Kaitsepolitseiamet.

Kaitsepolitseiamet, 2016. *Aaastaraamat 2015.* Tallinn: Kaitsepolitseiamet.

Kaitsepolitseiamet, 2017. *Aastaraamat 2016.* Tallinn: Kaitsepolitseiamet.

Kaljula, D., 2014. *Sümbolite kasutamine massilist korratuste õhutamisel Eestis 2007. aasta aprillirahutuste näitel.* Tallinn: Magistritöö. Sisekaitseakadeemia.

Kalshoven, F., Zegveld, L., 2007. *Sõjapidamise piirangud. Sissejuhatus rahvusvahelisse humanitaarõigusesse..* Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Калугин, В., 2006. *Курс международного гуманитарного права.* Минск: Тесей.

Laherand, M.-L., 2008. *Kvalitatiivne uurimisviis.* Tallinn: Infotrükk.

Leonhard, R. R., 2007. *Sõjapidamisprintsiibid infoajastul.* Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus.

Luuk, A., 2017. *Iseradikaliseerumine internetipõhise mõjutustegevuse kaudu.* Tallinn: Magistritöö. Sisekaitseakadeemia.

Магда, Е., 2015. *Гибридная война: выжить и победить.* Харьков: Алина Капранов.

Massa, L., 2015. *Venemaa infosõda: Ohud Eesti julgeolkule,* Tallinn. Bakalaureusetöö: Tallinna Tehnikaülikool.

McQuaili, D., 2000. *McQuaili massikommunikatsiooni teooria.* 4 toim. Tallinn: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Месснер, Е., 2005. *Хочешь мира, победи мятежевойну! Творческое наследие Е.Э. Месснера.* Москва: Русский путь.

Miil, M., 2014. *Nõukogude propagandasüsteemi toimimine ajakirjanduse argipraktikate kaudu.* Doktoritöö, Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Mägi, H. & Vitsut, L., 2008. *Infosõda: Visioonid ja tegelikkus.* Tallinn: Eesti Ekspressi Kirjastuse AS.

Narits, T., 2015. *Psühholoogiline kaitse Eesti julgeolekupoliitika kujundajate käsitluses.* Magistritöö, Tallinn: Sisekaitseakadeemia.

Nissen, T., 2015. *Sotsiaalmeedia kasutamine relvasüsteemina. Tänapäeva konfliktide omadused..* Tallinn: Tallinna Raamatutrükikoda.

Palmaru, R., 2003. *Juhatus kommunikatsiooniteooriasse.* Tallinn: Akadeemia Nord.

Palmaru, R., 2009. *Kujutluste ühiskond.* Tallinn: Akadeemia Nord.

Paret, P., 2009. *Nüüdisaegse strateegia kujundajad..* Tallinn: Eesti Entseklopeediakirjastus.

Potšeptsov, G., 2009a. *Popaganda rummipõrin: uus külm sõda ja infokonfliktid postsovetlikus ruumis.* Tallinn: Olion.

Potšeptsov, G., 2009b. *Strateegiline sõda.* Tallinn: Stratkom.

Почепцов, Г., 2015. *Информационные войны. Новый инструмент политики..* Москва: ТД Алгоритм.

Põldaru, K., 2009. *Infosõda - Eesti ekspertide visioon ja kogemus.* Magistritöö, Tartu: Tartu Ülikool.

Päästeamet, 2014a. *Päästeameti infoturbepoliitika ja turvaintsidentide käsitlemise kord, Päästeameti Peadirektori 20.06.2014 käskkiri nr 279.* s.l.

Päästeamet, 2014b. *Päästeameti info- ja sidetehnoloogia kasutamise kord, Päästeameti Peadirektori 16.01.2014 käskkiri nr 18.* s.l.

Päästeamet, 2015. *Päästeameti personalistrateegia 2015-2025.* s.l.

Päästeamet, 2016a. *Päästeameti strateegia aastani 2025.* 2 toim. Päästeamet.

Päästeamet, 2016b. *Päästeameti sisekorraeeskiri, Päästeameti Peadirektori 14.12.2016 käskkiri nr 453.* s.l.

Päästeamet, 2016c. *Päästeameti toimepidevuse plaan.* s.l.

Päästeamet, 2016d. *Päästeameti toimepidevuse riskide maandamiskava 2017-2018.* s.l.

Päästeamet, 2016e. *Päästeameti teenistujate eetikakoodeks.* s.l.

Päästeseadus, 2010. *RT I, 30.12.2010, 1,* s.l.

Raag, I., 2011. *Psühholoogiline kaitse kui riigi hingamise vorm?.* [Võrgumaterjal] Leitav: http://ilmarraag.blogspot.com.ee/2011/05/psuhholoogiline-kaitse-kui-riigi.html [Kasutatud 25 02 2018].

Raidla-Puhm, K., 2017. *Islamiradikalismi ohtude ennetamise meetmed Eestis.* Tallinn: Magistritöö. Sisekaitseakadeemia.

Реснянская, Л., Воинова, Е., Хвостунова, О., 2007. *СМИ и политика.* Москва: Аспект-Пресс.

Riigikantselei, 2017. *Riigikaitse arengukava 2017-2026. Arengukava avalik osa.* Tallinn: Riigikantselei.

Riigikogu Kantselei Õigus- ja analüüsiosakond, 2017. *Strateegiline kommunikatsioon,* Tallinn: Riigikogu Kantselei.

Riigikogu, 2017. *Eesti julgeolekupoliitika alused.* s.l.:Riigikogu, vastu võetud 31.05.2017 (RT III, 06.06.2017,2).

Rikko, K., 2018. [Intervjuu] (15 03 2018).

Ruiz, M., 2007. Venemaa infooperatsioonide mõju: tehnilised ja psühholoogilised taotlused.. *Diplomaatia,* Issue 170.

Rull, I., 2008. *Meediamängud.* Tallinn: Äripäev.

Sinisalu, A., 2012. *Mõjutustegevuse piirid rahvusvahelises õiguses.* Doktoritöö, Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Sisemininiteerium, 2015. *Siseturvalisuse arengukava 2015-2020.* s.l.

Zi, S. & Bin, S., 2001. *Sõja seadused.* s.l.:Kaitseväe Ühendatud õppeasutused .

Tabur, L., 2009. Väikeriigi julgeolekusektor kui inovatsioonivedur. *Riigikogu Toimetised,* Köide 19, pp. 181-187.

Tamberg, A., 2016. *Eesti kuvand venemaa online-meedias 2015. aastal julgeoleku seisukohalt.* Tallinn: Magistritöö. Sisekaitseakadeemia.

Taylor, P., 2011. *Mõtterelv. Propaganda ajalugu vanaajast tänapäevani.* 3 toim. Tallinn: Tallinna Raamatutrükikoda.

Toomse, R., 2010. Rahvas sõjas. Väikeriigi võimalus olla suurem suurriigist. *Diplomaatia,* 05.Issue 81.

US Departament og Defense, 2012. *Joint Publication: JP 3-13: Information Operations.* November, 2014 ed. s.l.:s.n.

Vabariigi Valitsus, 2017. *Seletuskiri Riigikogu otsuse "Eesti julgeolekupoliitika alused" juurde,* Tallinn: Riigikogu.

Vabariigi Valitsus, 2016. *Hädaolukorra seaduse seletuskiri.* [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/6e396188-c9c2-4673-9fb6-ad324ec9a36c/H%C3%A4daolukorra%20seadus [Kasutatud 28 02 2018].

Van Harpen, M., 2016. *Puniti propagandamasin.Pehme jõud ja Venemaa välispoliitika..* Tallinn: Sisekaitseakadeemia.

Värk, R., 2008. Diplomaatiline õigus: üks kindel kants rahvusvahelises õiguses?. *Diplomaatia,* Issue 54.

Õunapuu, L., 2014. *Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes.* Tartu: Tartu Ülikool.

Yin, R. K., 1993. Applications of case study research. *Applied Social Research Methods Series,* Köide 34.

TABELITE JA JOONISTE LOETELU

Joonis 1. Infoühiskond (NATO, 2013 ref Nissen, 2015, lk 41)……..……...…22

Tabel 1. Intervjuude andmed (autori koostatud)……...……...……..32

Tabel 2. Dokumendianalüüsis kasutatavad dokumendid (autori koostatud)…….33

Tabel 3. Dokumendianalüüsis kasutatavad infoühiskonna tasandid ja nende kirjeldus (autori koostatud).....34

Tabel 4. Ekspertide nägemus mõjutustegevuse vastaste ennetavate meetmete osas (autori koostatud)……...44

Tabel 5. Dokumendianalüüsis kasutavate dokumentide eesmärk (autori koostatud)……59

Tabel 6. Tasandite kaitsemeetmete jaotus dokumentide lõikes (autori koostatud)……60

Tabel 7. Füüsilise tasandi märksõnad dokumentide lõikes (autori koostatud).....61

Tabel 8. Infovara tasandi märksõnad dokumentide lõikes (autori koostatud)…….....62

Tabel 9. Tunnetusliku tasandi märksõnad dokumentide lõikes (autori koostatud)….....63

LISA 1. PILOOTINTERVJUU KÜSIMUSED

1. Mida tähendab Teie jaoks vaenulik mõjutustegevus? Kuidas Teie seda mõistate (selle olemust, eesmärki).
2. Kui võimalikuks peate olukorda kus Päästeamet võib sattuda vaenuliku mõjutustegevuse sihtmärgiks? Palun põhjendage.
3. Milles võib Teie arvates seisneda Päästeameti atraktiivsus vaenuliku mõjutustegevuse teostaja jaoks?
4. Millised on Teie arvates peamised ohud Päästeameti vastase vaenuliku mõjutustegevuse realiseerumisel?
5. Kes on Teie arvates vastuvõtlikum vaenulikule mõjutustegevusele, kas päästetöötaja või päästeametnik? Palun põhjendage.
6. Milliseid mõjutustegevuse meetodeid, taktikaid ja vahendeid võidakse Teie arvates kasutada Päästeameti vastu?
7. Kuidas peaks Teie arvates Päästeamet reageerima tema vastu suunatud vaenuliku mõjutustegevuse avastamisel?
8. Milliseid ennetavaid ja tõkestavaid meetmeid peaks Teie arvates kasutama Päästeamet tema vastu suunatud vaenuliku mõjutustegevuse neutraliseerimiseks?

LISA 2. PÕHIINTERVJUU KÜSIMUSED

1. Mida tähendab Teie jaoks vaenulik mõjutustegevus? Kuidas Teie seda mõistate (selle olemust, eesmärki)?
2. Kui võimalikuks peate olukorda kus Päästeamet võib sattuda vaenuliku mõjutustegevuse sihtmärgiks? Palun põhjendage.
3. Milles võib Teie arvates seisneda Päästeameti atraktiivsus vaenuliku mõjutustegevuse teostaja jaoks?
4. Millised on Teie arvates peamised ohud Päästeameti vastase vaenuliku mõjutustegevuse realiseerumisel?
5. Milliseid mõjutustegevuse meetodeid, taktikaid ja vahendeid võidakse Teie arvates kasutada Päästeameti vastu?
6. Kuidas peaks Teie arvates Päästeamet reageerima tema vastu suunatud vaenuliku mõjutustegevuse avastamisel?
7. Milliseid ennetavaid meetmeid peaks Teie arvates kasutama Päästeamet tema vastu suunatud vaenuliku mõjutustegevuse neutraliseerimiseks?
8. Erialakirjanduses on toodud välja kolm infoühiskonna tasandit. Infoühiskonna tasandid on jaotatud: füüsiliseks, informatsiooniliseks (infovara) ja tunnetuslikuks. Milliste nimetatud tasandite kaudu võidakse Teie arvates Päästeametit rünnata?

LISA 3. DOKUMENDIANALÜÜSIS KASUTAVATE DOKUMENTIDE EESMÄRK

Tabel 5. Dokumendianalüüsis kasutatavate dokumentide eesmärk (autori koostatud)

Järgnev sisu on tööst eemaldatud lõputöö autori poolt, kuna sisaldab juurdepääsupiiranguga teavet. Alus AvTS § 35 lg 1 p 9 (vaata täies mahus tööd).

LISA 4. TASANDITE KAITSEMEETMETE JAOTUS DOKUMENTIDE LÕIKES

Tabel 6. Tasandite kaitsemeetmete jaotus dokumentide lõikes (autori koostatud)

Järgnev sisu on tööst eemaldatud lõputöö autori poolt, kuna sisaldab juurdepääsupiiranguga teavet. Alus AvTS § 35 lg 1 p 9 (vaata täies mahus tööd).

LISA 5. FÜÜSILISE TASANDI MÄRKSÕNAD

Tabel 7. Füüsilise tasandi märksõnad dokumentide lõikes (autori koostatud)

Järgnev sisu on tööst eemaldatud lõputöö autori poolt, kuna sisaldab juurdepääsupiiranguga teavet. Alus AvTS § 35 lg 1 p 9 (vaata täies mahus tööd).

LISA 6. INFOVARA TASANDI MÄRKSÕNAD

Tabel 8. Infovara tasandi märksõnad dokumentide lõikes (autori koostatud)

Järgnev sisu on tööst eemaldatud lõputöö autori poolt, kuna sisaldab juurdepääsupiiranguga teavet. Alus AvTS § 35 lg 1 p 9 (vaata täies mahus tööd).

LISA 7. TUNNETUSLIKU TASANDI MÄRKSÕNAD

Tabel 9. Tunnetusliku tasandi märksõnad dokumentide lõikes (autori koostatud)

Järgnev sisu on tööst eemaldatud lõputöö autori poolt, kuna sisaldab juurdepääsupiiranguga teavet. Alus AvTS § 35 lg 1 p 9 (vaata täies mahus tööd).